

φιλοσοφία - πηγές

LEVY-STRAUSS LEVY-STRAUSS

LEVY-STRAUSS LEVY-STRAUSS

LEVY-STRAUSS LEVY-STRAUSS

αγρία
σκεψη

LEVY-STRAUSS LEVY-STRAUSS

μετάφραση: ΕΥΑ ΚΑΛΠΟΥΡΤΖΗ

εισαγωγή-σχολία:

ΑΛΙΚΗ ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ-ΝΕΣΤΟΡΟΣ

εκδοσεις παπαζηση

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΟΥ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΥ

Γιὰ πολλὰ χρόνια ἐπιμένουμε νὰ ἐπισημαίνουμε τὴν ὑπαρξὴ τῶν γλωσσῶν ἐκείνων ποὺ δὲν ἔχουν ὄρους γιὰ νὰ ἐκφράσουν ἔννοιαι ὅπως «θένηρα» ἢ «ζῶσα», μελάνοι οἱ ὅσες αὐτὲς γλώσσες διαθέτουν ὡς τις λέξεις ποὺ χροιάζονται γιὰ νὰ καταρτιστοῦν ἓνα λεπτομερὲς εἰρησθηρὸ εἶδον καὶ ποιητικόν. Ἐπικαλοῦμεθα ἡμεῖς τὲς περιπτώσεις αὐτὲς γιὰ νὰ ὑποστηρίξουμε μὴν ὑπετιθέμενη ἀκαταλλήλότητα τῶν «προωτογόνων» γιὰ τὴν ἀρρηχημένη σκέψη, παλαιόπουρα ἄλλα παραδείγματα ποὺ πιστοποιοῦν ὅτι ὁ πλοῦτος σὲ ἀρρηχημένες λέξεις δὲν εἶναι ἀποκλειστικὸν προνόμιον τῶν πολιτισμένων γλωσσῶν. Ἔτσι λ.χ. ἡ chinook, ποὺ μιλεῖται στὴ βορειοδυτικὴ περιοχὴ τῆς Β. Ἀμερικῆς, χρησιμοποιοῦν ἀρρηχημένες λέξεις γιὰ νὰ δηλώσῃ χαρακτηριστικὰ ἢ ἰδιότητες ὄντων καὶ πραγμάτων: «Ἡ διαδοκασία αὐτῆ», λέει ὁ Boas, «εἶναι σ' αὐτὸ τὸ γλωσσικὸ ἴδιωμα ποὺ συχνά ἀπὸ ὅ,τι σ' ὄλα τὰ ἄλλα ποὺ τυχαίνει νὰ ἔβρω. Ἡ πρότασις: «ὁ κακὸς ἄνθρωπος σκέττει τὸ φτωχὸ παιδί» στὴν chinook γίνεται: «ἡ κακία τοῦ ἀνθρώπου σκέττει τὴ φτώχεια τοῦ παιδιοῦ» καὶ γιὰ νὰ ποῦν πῶς μὴ γυναικίαν χρησιμοποιοῦν ἓνα πολὺ μικρὸ καλὸν λένα: «βάζει τις ρίζες τοῦ πεντάφυλλου μέσα στὴ μικρότητα ἐνὸς καλάθου γιὰ κοχλίαν» (Boas 2, σσ. 657-658).

Σὲ κάθε γλώσσα, ἄλλοιςτε, ὁ συνεχὲς λόγος (discourse) καὶ ἡ σύνταξις παρέχουν τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια γιὰ τὴν κάλυψη τῶν κενῶν τοῦ λεξιλογίου. Καὶ ὁ αὐθαίρετος χαρακτήρας τοῦ πρώτου ἐπιχειρήματος ἀποκαλύπτεται ἐντελῶς ἂν λάβῃ κανεὶς ὑπόψιν τοῦ ὅτι καὶ τὸ ἀκριβὲς ἀντίθετο, δηλαδὴ περιπτώσεις ὅπου ὑπερσχύουν οἱ πολὺ γενικοὶ ὄροι καὶ ἔχῃ οἱ εἰδικὲς ὀνομασίες, ἐπίσης χρησιμοποιοῦνται γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴ διακοσμητικὴ ἀνεπάρκεια τῶν ἀγγλίων:

«Ἀνάμεσα στὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα, ὁ Ἰνδιάνος δὲν ὀνοματίζει παρὰ μόνον τὰ χρήσιμα ἢ τὰ βλαβερὰ εἶδη· τὰ ἄλλα κατατάσσονται χωρὶς διάκριση σὲ ποικιλία, ἀγρόχαρα, κτλ.» (Krause, σ. 104).

Ένας νεότερος έρευνητής φαίνεται να πιστεύει κατά τον ίδιο τρόπο πως οι θηγαυνείς όνοματίζουσιν και αντιλαμβάνονται μόνο σε σχέση με τις ανάγκες τους:

«Θυμάμαι ακόμη την διαρότητα που προκαλούσε στους θηγαυνείς των νέων Marquises... το (έντελώς βλακώδες κατά τη γνώμη τους) ενδιαφέρον του βοτανολόγου της αποστολής μας, στά 1921, για τα «άγριόχορτα χωρίς όνομα (χωρίς χρησιμότητα) που μάζαινε και για τα όποια ζητούσε να μάθει πως λέγονται» (Handy και Pukui, σ. 119, σημ. 21).

Παρ' όλα αυτά η Handy παραβάλλει την άδιαφορία αυτή με την άδιαφορία που δείχνει, στον δικό μας πολιτισμό, ο ειδικός για τα φαινόμενα που δεν άφορούν έμμεσα τον τομέα του. Έτσι, όταν η θηγαυνής συνεργάτις της υπογραμμίζει ότι στη Χαβάη «κάθε βοτανική, ζωολογική ή ανόργανη μορφή που ξέρουμε ότι έχει όνοματίζεται (και προσωποποιείται) ήταν... ένα πράγμα χρησιμοποιημένου» η Handy φροντίζει να προσθέσει: «με τον έναν ή τον άλλον τρόπο» και δικαιώνει ότι αν «μιά πάρα πολύ μεγάλη ποικιλία ζωικών οργανισμών της θάλασσας και του δάσους, καθώς επίσης και μεταωρολογικών ή θαλασσίων φαινομένων δεν είχαν όνομα», αυτό συνέβαινε γιατί δεν κρίνονταν «χρήσιμα ή... έξια ενδιαφέροντα» — οι όροι έμως που χρησιμοποιεί εδώ η Handy δεν είναι ίσοδύναμοι άφου ό ένας τοποθετείται στο πρακτικό και ο άλλος στο θεωρητικό επίπεδο. Η συνέχεια του κειμένου το επιβεβαιώνει, ένοσχίζοντας τη δεύτερη άποψη σε βάρος της πρώτης: «Η ζωή ήταν ή έμπειρία, φορτισμένη με σαρή και άκαρβώς καθορισμένη σημασία» (ό.π., σ. 119).

Στην πραγματικότητα, το αντιληπτικό φάσμα ποικίλλει από γλώσσα σε γλώσσα και, όπως πολύ σωστά παρατηρούσε κατά τον 18ο αιώνα ο συντάκτης του λείμματος «όνομα» («nom») στην Έγκυκλοπαίδεια, ή χρήση έρων περισσότερο ή λιγότερο άφηρημένων δεν εξαρτάται από τις δικτυητικές ικανότητες αλλά από τα άνωσα άναπτυγμένα ενδιαφέροντα κάθε ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας στα πλαίσια του έθνικού συνόλου: «Αναβαίτα στα Άστεροσκοπεία» κάθε άστρο δεν είναι άπλώς ένα άστρο, είναι το άστρο β του Αιγόκερου, το γ του Κενταύρου, το ζ της Μεγάλης Άρκτου, κλπ» μπειτε σ' ένα σταύλο, κάθε άλογο έχει το δικό του όνομα, ή Φλόγα, το Ξωτικό, ή Θιέλλα κλπ.». Έξέλλου, ακόμη κι αν παίρναμε κατά γράμμα την παρατήρηση για τις λιγότερες πρωτόγονες γλώσσες, που άναφέραμε στην άρχή του κεφαλαίου, και πάλι δεν θα μπορούσαμε να καταλήξουμε σε συμπεράσματα και στην περίπτωση που θ' άπουσίαζαν οι γενικές ιδέες: οι λέξεις «δύσ», «ξί», «σσιμύδα», κλπ., δεν είναι λιγότερο άφηρημένες από τη λέξη «δέντρο» και από δύο γλώσσες, έπου ή μία μόνο θα

είχε τον έρω αθένητον τον όποιον ή άλλη θα άγνοούσε, ενώ θα είχε άρκετές δεκάδες ή εκατοντάδες λέξεις άφραραμένες στα είδη και στις ποικιλίες, ή δεύτερη και όχι ή πρώτη θα θεωρούτο από αυτή την άποψη πιο πλούσια σε έννοιες.

Όπως συμβαίνει και στις εξειδικευμένες γλώσσες που χρησιμοποιούν τα διάφορα επαγγέλματα, το αύξημένο ποσοστό δημιουργίας έννοιών ανταποκρίνεται σε μια προσεκτικότερη παρατήρηση των ιδιοτήτων του πραγματικού και σ' ένα ζωηρότερο ενδιαφέρον για τις διακρίσεις που θα μπορούσαν να γίνουν. Αύτη ή έρεση για αντικειμενική γνώση αποτελεί μια από τις πιο παραμαυρήμένες όψεις της σκέψης αυτών που όνομάζουμε πρρωτογόνους. Έτσι κι αν ή έρεση αυτή σπάνια καταβύθεται σε αντικείμενα του ίδιου επιπέδου με αυτά με τα όποια ασχολείται ή σύγχρονη έπιστήμη, εφαρμόζει όστόσο παράμοιες νοητικές ενέργειες και μεθόδους παρατήρησης. Και στις δύο περιπτώσεις αντικείμενο της σκέψης είναι ο κόσμος, τουλάχιστον ως μέσον για την ίκτυνοποίηση των άναγκών.

Κάθε πολιτισμός έχει την τάση να υπερτιμάει τον αντικειμενικό προσανατολισμό της σκέψης του, πράγμα που σημαίνει ότι ή τάση αυτή ποτέ δεν άπεινάζει. Έτσι, όταν κάνουμε το λάθος να πιστεύουμε πως ο άγριος κυβερνείται άποκλειστικά από τις όργανικές ή οικονομικές άνάγκες του, ξεχνάμε πως κι αυτός θα μπορούσε να μας προσάψει την ίδια κατηγορία και ότι ο ίδιος θεωρεί την έρεσή του για γνώση που ίσορροπημένη από τη δική μας:

«Η έκμετάλλευση των φυσικών πλουτοπαργυγικών πόρων από τους Ιθαγενείς της Χαβάης ήταν σχεδόν πλήρης και άσφαλώς πολύ καλύτερη από αυτήν που γίνεται στη σύγχρονη μας έμπορική άποχή, ή όποια έκμεταλλεύεται χωρίς έρω όρισμένα προϊόντα που προσφέρουν βραχυπρόθεσμο οικονομικό όφελος, ενώ συγχρόνως περιφρονεί και συχνά καταστρέφει όλα τα υπόλοιπα (Handy και Pukui, σ. 213).

Χωρίς άμυθαλία, ή γεωργία που άποβλέπει στην άγορά και ή γνώση του βοτανόλογου δεν είναι το ίδιο πράγμα. Άλλά, άγνοώντας τη δεύτερη και λαμβάνοντας υπόψη μόνο την πρώτη, ή γριά χαβακινή άριστοκράτισσα δεν κάνει τίποτε άλλο από το να επικυλαλαμβάνει για λογαριασμό ενός Ιθαγενούς πολιτισμού, άναστρέφοντας προς όφελός του, το συμμετρικό λάθος που διαπραξε ο Malinowski όταν όπισθήριζε ότι το ενδιαφέρον των πρρωτόγόνων για τα τοταμικά φυτά και ζώα δεν έμπνόνταν παρά μονάχα από τις άνάγκες του στομαχιού τους.

Ἐκείνη μετὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Tessmann γὰρ τοῦ Fang τῆς Gabon, δηλ. γὰρ ἐπὶ ἀκριβείᾳ μετὰ τὴν ὅποια ἀναγνωρίζουν τὶς παραμικρότερες διαφορὰς ἀνάμεσα εἰς εἶδη ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ γένους, εἶναι καὶ ἡ παρατήρησις τῶν δύο συγγραφέων, πού ἤδη ἀναφέραμε, γὰρ τὴν Ἰνδονησία:

«Οἱ ὀξυμέναις ἰκανοποιητικὰς ἐπέτρεπον στοὺς Ἰθαγενεῖς νὰ διακρίνωσαν ἐπακριβῶς τοὺς χαρακτηρηθεὶς γένους ὄλων τῶν ζωντανῶν εἰδῶν, χερσαίων καὶ θαλάσσιων, καθὼς ἐπίσης καὶ τὶς πρὸ ἀναπαύσεως ἀλλαγὰς τῶν φυσικῶν φαινομένων, ὅπως οἱ ἄνεμοι, τὸ φῶς, τὰ χρώματα τῆς καθῆ ὥρας, τὶς ρυτιδώσεις τῶν κυμάτων, τὰ θαλάσσια ρεύματα καὶ τὰ ρεύματα τοῦ ἀέρος» (Handy καὶ Pukui, σ. 119).

Μὴ συνήθεια τόσο ἀπλή ὅσο τὸ μίσημα τοῦ μετὰ προσοφθῆται, γὰρ τοῦς Hapunoo τῶν Φιλιππίνων, τὴ γνῶσιν τοσούτων ποιητικῶν τοῦ ἀρχαιοκέρου καὶ 8 προβάτων πού θὰ μπορούσαν νὰ τὸ ἀντικαταστήσουν, 5 ποιητικῶν τοῦ μετὰ καὶ 5 προβάτων πού θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἐπὶ θέσιν τοῦ (Conklin 3):

«Ὅλας ἡ σχεδὸν ὅλας οἱ ἀρακτηριότητες τῶν Hapunoo ἀπακτοῦν ἀπὸ λυτὴ ἐξοικείωσις μετὰ τὴν τοπικὴ γλωσσὴ καὶ ἀκριβὴ γνῶσιν τῆς βοτανικῆς ταξινόμησις. Ἀντίθετα μετὰ τὴν ἀποψὴ ὅτι οἱ κοινῶς, ἡ οἰκονομία τῶν ὁποίων περιορίζεται ἐπὶ τὴν ἐπιβίωσιν, δὲν ἀξιοποιοῦν παρὰ ἓνα πρὸς μικρὸ μέρος τῆς τοπικῆς γλωσσῆς, οἱ Hapunoo ἀναγνωρίζουν ὡς ἐκμεταλλεύσιμα τὸ 93 % τῆς» (Conklin 1, σ. 249).

Τὸ ὅμοιο ἰσχύει καὶ γὰρ τὴν πανίδα:

«Οἱ Hapunoo ταξινομοῦν τὶς μορφὰς τῆς τοπικῆς πανίδας ὡς πρὸς τὰ πτερὰ εἰς 75 κατηγορίας... διακρίνουν 12 περίπου εἶδη ψιδῶν... 60 τύπους ψαριῶν... περισσότερο ἀπὸ μὴ δωδεκάδα ἰστρακιδόερμα τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ γλυκοῦ νεροῦ, καὶ ἄλλους τόσους τύπους ἀράχνης καὶ μεριόποδα... Οἱ χυλιῶδες μορφῆς τῶν ἐντόμων κατατάσσονται ὀνομαστικὰ εἰς 108 κατηγορίας ἀπὸ τὶς ὅποιας 13 ἀφοροῦν τὰ μερμήγκια καὶ τοὺς τερμίτες... Διακρίνουν τοὐλάχιστον 60 κατηγορίας θαλάσσια μαλάκια καὶ 25 μαλάκια χερσαία καὶ τοῦ γλυκοῦ νεροῦ... 4 τύπους ἀπομυζητικῶν βδέλλων... οἱ συνολικὰ ἔχουν καταγραφῆ 461 ζωολογικὰ τύποι (δ.π., σσ. 67-70).

Μιλῶντας γὰρ ἐνὰν πληθυσμῶν πυγμαίων εἰς τὰς Φιλιππίνους ἕνας βιολόγος ἐκφράζεται ὡς ἐξῆς:

«Ἐκεῖνο πού ξεχωρίζει τοὺς Negrito ἀπὸ τοὺς χριστιανικοὺς γείτονάς τοὺς τῶν πεδιάδων, εἶναι ἡ ἀστείρευτη γνῶσιν τοὺς γὰρ τὸ φυτικὸ καὶ ζωικὸ βασίλειο. Αὐτὸ δὲν σημαίνει μονάχα ὅτι μποροῦν νὰ ἀναγνω-

ρίσουν έναν εκπληκτικά μεγάλο αριθμό φυτών, πτηνών, και θηλαστικών αλλά ότι γνωρίζουν επίσης πολύ καλά και τις συνήθειες και τον τρόπο ζωής του κάθε είδους...»

«Ο Negrito είναι απόλυτα προσχετισμένος στο περιβάλλον του και, πράγμα ακόμη σημαντικότερο, μαλιτῶ συνεχώς τὸν κόσμο πού τὸν περιβάλλει. Συχνά μὲν συνήθη νὰ παρατηρήσει τις αντιδράσεις ἐνὸς Negrito μπροστὰ σ' ἕνα φυτό πού δὲν ἔξερε ἀκριβῶς τί ἦταν: δοκίμαζε τὸν καρπὸ του, μύριζε τὰ φύλλα του, ἔσπαζε καὶ ἐξέταζε τὸ βλαστό του καὶ μόνο ὕστερα ἀπ' αὐτὰ ἀπορανοῦταν ἂν ἔξερε ἢ ὄχι τὸ φυτό.»

Ἄραφ' ἀποδεικνύει ὅτι οἱ θθαγνηεῖς ἐνδιαφέρονται ἐξίσου καὶ γιὰ τὰ φυτὰ πού δὲν τοὺς εἶναι ἕμεσα χρήσιμα, ἐξαιτίας τῶν σημαντικῶν σχέσεων πού τὰ συνδέουν μὲ τὰ ζῷα καὶ τὰ ἔντομα, ὁ ἴδιος συγγραφέας συνεχίζει:

«Ἡ ὀξεία παρατηρητικότητα τῶν νιγριτῶν καὶ ἡ προσοχὴ πού ἀποδίδουν στὶς σχέσεις ἀνάμεσα στὶς ζωϊκὲς καὶ φυτικὲς μορφές φαίνονται κατὰ τρόπον ἐκπληκτικὸ ἀπὸ τις συζητήσεις τους γιὰ τις συνήθειες τῶν νυχτερίδων: Τὸ *tididán* ζεῖ πάνω στὰ ξερὰ φυλλώματα τῆς φωνικῆς, τὸ *dikidik* κάτω ἀπὸ τὰ φύλλα τῆς ἀγροσυμπανικῆς, τὸ *lilit* μέσα στὰ δέντρα τοῦ μπαμπού, τὸ *kakambóy* στὶς κορυφὰς τῶν δέντρων, τὸ *hapanubú* μέσα στὰ πικρὰ δέντρα, κ.ο.κ.»...

«Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο οἱ negrito Pinatubo ξέρουν καὶ διακρίνουν τις συνήθειες 15 εἰδῶν νυχτερίδας. Ἐπίσης, ἡ ταξινομησις τῶν νυχτερίδων καὶ τῶν ἑντόμων, τῶν πτηνῶν, τῶν θηλαστικῶν, τῶν ψαριῶν καὶ τῶν φυτῶν βασίζεται κατὰ κύριο λόγο στὶς φυσικὲς ἰδιότητες καὶ διαφορῆς»

«Ὅλοι σχεδὸν ἀπερίθμουν, μὲ τὴ μεγαλύτερη εὐκολία, τὰ εἰδικὰ καὶ περιγραφικὰ ὀνόματα τουλάχιστον 450 φυτῶν, 75 πτερυγίων, ὅλων σχεδὸν τῶν ψαριῶν, ψαριῶν, ἑντόμων καὶ θηλαστικῶν, καὶ ἀκόμη 20 εἰδῶν μαριγγουῶν... καὶ οἱ βοτανικὲς γνώσεις τῶν *pinatubos*, μάγαν-θεραπευτῶν καὶ τῶν δύο φύλων, πού χρησιμοποιοῦν σταθερὰ τὰ φυτὰ γιὰ τὴν τέχνη τους, εἶναι ἐντελῶς ἐκπληκτικῆς (R.H. Fox, σ. 187-188).

Γιὰ ἕνα καθυστερημένο πλῆθος πού νησιὰ Nyukyu ἀναφέρεται:

«Ἀκόμα κι ἕνα παιδί μπορεῖ συχνά νὰ ἀναγνωρίσει τὸ εἶδος ἐνὸς δέντρου ἀπὸ ἕνα μικρὸ κομμάτι ξύλου καί, τὸ σπουδαιότερο, τὸ φύλλο τοῦ δέντρου, σύμφωνα μὲ τις ὁμιλίες πού ἐπικρατοῦν στοὺς θθαγνηεῖς γιὰ τὰ γένη τῶν φυτῶν, ἀκόμα καὶ τὴν ὄψη τοῦ ξύλου καὶ τοῦ φύλλου, τὴν ὄσμή, τὴ σκληρότητα καὶ ἄλλα παράμοια χαρακτηριστικὰ. Δεκά-

δες και δεκάδες ψαριών και κοχυλιών είναι γνωστά με τους διακριτικούς όρους τους, καθώς επίσης τα χαρακτηριστικά τους, οι συνήθειές τους και οι διαφορές φύλου μέσα στα πλαίσια κάθε τύπου...» (Smith, σ. 150).

Κάτωκοι μικές ερμηκικές περιοχές στα νότια της Καλιφόρνιας, εκεί όπου σήμερα ελάχιστα μόνο ολιγόπαιες λευκών κατορθώνουν να επιβιώσουν, οι Ινδιάνοι Coahuilla, που ό άρρεθμός τους ανερχόταν σε αρκετές χιλιάδες, δεν εξάντλησαν ποτέ τους φυσικούς πόρους: σ' αυτόν τόν φαινομενικά άγνωστο τύπο γνώριζαν τουλάχιστον 60 είδη ζώα και 28 είδη με ναρκωτικές, διγερτικές ή φαρμακωντικές ιδιότητες (Barrows). Ένας μόνο Ιθαγενής πληροφορολόγος της φυλής Sémipole, αναγνωρίζει 250 είδη και ποικιλίες φυτών. Επίσης, έχουν καταγραφεί 350 φυτά γνωστά στους Ινδιάνους Hopi και περισσότερα από 500 στους Navaho. Το βοτανικό λεξιμό των Subanum, στις Νότιες Φιλιππίνες, ξεπερνάει κατά πολύ τους 1000 όρους (Frake), ενώ τών Hanunoo πλησιάζει τους 2.000². Με τη βοήθεια ενός μόνο Ιθαγενή της φυλής της Gabon, ο Sillans δημοσίευσε πρόσφατα ένα έθνο-βοτανικό εγχειρίδιο που περιέχει περίπου 8.000 όρους, από τις γλώσσες ή τις διαλέκτους 12 ή 13 γειτονικών τοπικών φυλών (Walker και Sillans).

Τά άποτελέσματα — ανέκδοτα στο μεγαλύτερο μέρος τους — από τις έργασίες του Marcel Griaule και τών συνεργατών του στο Σουδάν φαίνεται ότι θα είναι εξίσου έντυπιστικά.

Ή πλήρης εξουκείωση τών Ιθαγενών με τόν βιολογικό τους περίγυρο, ή φανατική προσοχή που του άφιερώνουν και ή ακριβεία τών γνώσεων που αναφέρονται σ' αυτόν άπόδειξαν στους εκπληκτους, συχνά, έρευνητές ότι αυτό ακριβώς που διακρίνει τούς Ιθαγενείς από τούς λευκούς επισκέπτες τους είναι μια διαφορετική στάση ζωής και διαφορετικά ενδιαφέροντα.

Γιά τούς Ινδιάνους Tewa του Νέου-Μεξικού αναφέρεται ότι:

«Έχουν έπιστημόνη και τις παραμικρότερες διαφορές... έχουν όνόματα για όλα τα είδη κλωνόρων της περιοχής, που τις περισσότερες φορές οι διαφορές τους είναι τόσο δυσδιάκριτες, ώστε από τούς λευκούς ένα μη-έξασκεμάμενο άτομο θα ήταν άνίκανο να τις διακρίνει... Σε' αλήθεια, τίποτε δεν θα έμπούζε τη μετάφραση ενός βοτανικού συγγράμματος στην γλώσσα τών Tewa (Robbins, Harrington και Freire-Marreco, σ. 9, 12).

Σε' μια σχεδόν μισθοστορηματική αφήγησή της, ή E. Smith Bowen δηγγείται χαρακτηρίνα την άπαισία της όταν, φτάνοντας σε' μια άφρικανική τοπική φυλή θάλασε, πρώτα απ' όλα, να μάθει τη γλώσσα: οι Ιθαγενείς έβρισκαν άπολύτως φυσικό, στο προκαταρκτικό στάδιο της διδασκαλίας, να συγ-

κεντρώσουν έναν πολύ μεγάλο αριθμό βοτανικών δειγμάτων και να της τα παρουσιάζουν λέγοντας τα ονοματά τους, τα όποια όμως εκείνη ήταν άνηκανη να συγκαταστήσει, έχει τόσο λόγω της εξωτικής τους φύσης όσο γιατί ποτέ πριν δεν είχε ενδιαφερθεί για τον πλούτο και την ποικιλία του φυτικού κόσμου, πράγμα που οι Ήθαγενείς θεωρούσαν ως δεδομένο:

«Αυτοί οι άνθρωποι είναι καλλιεργητές: γι' αυτούς τα φυτά είναι το ίδιο σημαντικό, το ίδιο γνώριμα, όσο και τα ανθρώπινα πλάσματα. Όσο για μένα, ποτέ μου δεν έχωκα στην έξοχή και δεν είμαι σίγουρη αν μπορώ να ξεχωρίσω τις μυρωδιές από τις ντέλιες και τις πετούνας. Τα φυτά, όπως και οι εξισώσεις, έχουν την ύπουλη συνήθεια να φαίνονται όμοια και να είναι διαφορετικά ή να φαίνονται διαφορετικά και να είναι όμοια. Κατά συνέπεια, μπερδεύομαι τόσο στη βοτανική όσο και στα μαθηματικά. Για πρώτη φορά στη ζωή μου βρίσκομαι σε μια κατάσταση όπου τα παιδιά των δέκα χρόνων δεν με ξεπερνούν στα μαθηματικά: σ' αυτόν όμως τον τύπο κάθε φυτό, άγριο ή καλλιεργημένο, έχει ένα όνομα και μία χρήση απόλυτως όρισμένη και κάθε έντρας, γυναίκα ή παιδί ξέρει εκατοντάδες είδη. Κανένας τους δεν θα πίστευε πως, όσο και να το θέλω, ποτέ δεν θα μπορούσα να μάθω τόσα όλα αυτούς» (Smith Bowen, σ. 22).

Έντελώς διαφορετική είναι η αντίδραση ενός ειδικού, συγγραφέα μιας μονογραφίας όπου περιγράφονται 300 περίπου είδη ή ποικιλίες φαρμακευτικών ή ταξικών φυτών που χρησιμοποιούνται από όρισμένους πληθυσμούς της Βόρειας Ρωσίας:

«Πάντα μου έκανε εντύπωση με πόση προθυμία δέχονταν οι κάτοικοι της Βαλοναίε και των γειτονικών περιοχών να μιλούν για τα φάρμακα και τα δηλητήριά τους. Καλακούνταν από το ενδιαφέρον μου για τις μεθόδους τους; Θεωρούσαν τις συζητήσεις μας ως ανταλλαγή απόψεων μεταξύ ειδημόνων; Ήθελαν να κάνουν επίδειξη γνώσεων; Όπως και να 'ναι, ποτέ δεν είχαν αντίρρηση για τέτοιες συζητήσεις. Θυμάμαι έναν διαβολόγερο Luchazi που κονβαλούσε άγριαώς ξερά φύλλα, ρίζες και κορμούς για να μου δείξει τη χρήση τους. Ποτέ μου δεν κατάλαβα αν ήταν μάγος ή βοτανολόγος, πάντως ξέρω ότι ποτέ μου δεν θα τον φτάσει στις γνώσεις της αφρικανικής ψυχολογίας και στην ικανότητά του να περιβάλλει τους όμοιους του αν βάλουμε μαζί τις Ιατρικές μου γνώσεις και το ταλέντο του θα φτιάχναμε έναν πολύ χρήσιμο συνδυασμό» (Gilges, σ. 20).

Παραθέτοντας ένα απόσπασμα από τις ταξιδιωτικές του σημειώσεις ο Comklin θέλει να δείξει άκριβώς αυτή την πολύ στενή σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον του:

«Στις 12 το πρωί, με μία σιγανή βροχή, ο Langba κι εγώ άρχισαμε τὸ Parina με κατεύθυνση τὸ Binli... Στὸ Arassas, ὁ Langba μού πρότεινε νὰ κόψουμε μερικές φλοῖδες, γύρω στὰ 10X50 εκατοστά, ἀπὸ τὸν κορμὸ τοῦ δέντρου ἀπαρία *kilala* (*Albizia procera* (Roxb.) Benth.): τρίβοντας μὲ τὴν ἑσωτερικὴ τους ἐπιφάνεια τῆς φέρας καὶ τίς κνήμες μας, πού ἤδη εἶχαν μουσκέψει ἀπὸ τὸ νερὸ πού ἔσταζε ἀπὸ τὰ φύλλα, σχηματιζόταν ἕνας ρόζ ἀφρός, πού μᾶς προφύλασσε ἀπὸ τίς βδέλλες. Στὸ μονοπάτι, κοντὰ στὸ Ayrud, ὁ Langba σταμάτησε ξαφνικὰ κι ἔχωσε βιαστικὰ τὸ μπασιτόνι του στὴν ἄκρη τοῦ μονοπατιοῦ γιὰ νὰ ξεριζώσῃ ἕνα μικρὸ χόρτο, *tasas kágun buladad* (*Buchnera urticifolia* R. Br.), πού, ὅπως μού ἐξήγησε, θὰ τοῦ χρησίμευε ὡς δόλωμα σὲ μιά παγίδα γι' ἀγροίχοιρους. Λίγο πρὸ κάτω, ξανασταμάτησε γιὰ νὰ ξεριζώσῃ μιά μικρὴ ἔρχιδά πού φέρει πάνω στὸ χῶμα (βουθαίριτη μέσα στὴν πυκνὴ βλάστηση πού τὴν κάλυπτε) ἦταν ἕνα *lyamliyam* (*Eriogonum toseum* (D. Don.) Lindl.), φυτό πού χρησιμοποιεῖται ὡς ἕρπον γιὰ τὴν καταπολέμηση τῶν παρσιτικῶν ἐντόμων. Στὸ Binli, ὁ Langba, προσκετικὰ γιὰ νὰ μὴ καταστρέφῃ τὴ συγκομιδὴ του, φαχούλεψε τὴ σκουόλα του, πλεγμένη ἀπὸ ροσικέρυλλα, γιὰ νὰ βρεῖ *prag* (σφρημένο ἀσβέστη) καὶ *tabaka* (*Nicotiana-glucosum* L.) πού ἤθελε νὰ προσφέρει στοὺς κατοίκους τοῦ Binli σ' ἀντάλλαγμα ἄλλων προϊόντων γιὰ μίσσημα. Ὑστερα ἀπὸ μιά μακρὰ συζήτηση γιὰ τίς σχετικὲς ἀξίες τῶν τοπικῶν ποικιλιῶν τοῦ ἱνδοπίπερου (*Piper batle* L.) ὁ Langba πῆρε τὴν ἀδεια νὰ κόψῃ μερικές παραρῖδες γλυκοπατάτας (*Promosa batatas* (L.) Poir.) πού ἀνῆκαν σὲ 2 φυτολογικὲς μορφές καὶ διακρίνονταν ὡς *kamuti ipaswang* καὶ *Kamuti laraw*... Σὲ ἕνα μικρὸ κήπο μὲ *camote* κόψαμε γύρω στὶς 25 παραρῖδες (μῆκος 75 ἐκ. περίπου) ἀπὸ κάθε ποικιλία καὶ τίς τοῖξαμε προσκετικὰ σὲ μεγάλα φρεσκοκομμένα φύλλα ἡμεροῦ *saging kaba* (*Musa sapientum compressa* (Ble.) Teodoro) γιὰ νὰ κρατήσουν τὴν ὑγρασία τους μέχρι νὰ γυρίσουμε πίσω. Στὸν δρόμο, μασήσαμε κοτσάνια ἀπὸ *tabu mianan*, ἕνα εἶδος ζαχαροκάλαμου (*Saccharum officinarum* L.), μιά φορὰ σταματήσαμε γιὰ νὰ μαζέψουμε μερικὰ *duhng*, ποσμένα ἀρχικαὶρίδα (*Areca catechu* L.), κι ἄλλη μιά φορὰ γιὰ νὰ μαζέψουμε καὶ νὰ φάμε μερικούς καρπούς, ἑμοίους μ' ἀγροκάρφα, ἀπὸ κάτω θάμνους *duhway* (*Antidesma brunius* (L.) Spreng). Φτάσαμε στὸ Mararim γύρω στὸ ἀπομεσήμερο, καὶ σ' ὅλη τὴν πορεία ἡ συζήτηση ἦταν γιὰ τίς μεταβολὲς τῆς βλάστησης στὴν διάρκεια τῶν δέκα-δεκαπέντε τελευταίων χρόνων (Conklin I, σσ. 15-17).

Αλλά οι γνώσεις και τὰ αντίστοιχα γλωσσικά μέσα εκτείνονται και στην μορφολογία. Ἡ γλώσσα τῶνα χρησιμοποιεῖ διαφορετικούς ὅρους γὰρ κάθε ἢ σχεδὸν γὰρ κάθε μέρος τοῦ σώματος τῶν πτηνῶν καὶ τῶν θηλαστικῶν (Henderson καὶ Harrington, σ. 9). Ἡ μορφολογικὴ περιγραφή τῶν φύλλων τῶν δέντρων καὶ τῶν φυτῶν περιλαμβάνει 40 ὅρους καὶ ὑπάρχουν 15 ξεχωριστοὶ ὅροι πρὸς ἀντιστοιχείν στὰ διάφορα μέρη ἑνὸς φυτοῦ καλαμποκινοῦ.

Γὰρ νὰ περιγράψουν τὰ συστηματικὰ μέρη καὶ τίς ιδιότητες τῶν φυτῶν, οἱ Παναγιῶτες διαθέτουν περισσότερους ἀπὸ 150 ὅρους πρὸς ὑποδηλώνειν τίς κατηγορίας σὲ σχέση μὲ τίς ὑποείας ἀναγνωρίζουν τὰ φυτὰ καὶ «συζητοῦν γὰρ ἑκατοντάδες γνωρίσματα πρὸς τὰ διακρίνουν καὶ πρὸς συχνὰ ἀντιστοιχοῦν σὲ σημαντικὰς ιδιότητες, ἄλλοτε φαρμακευτικὰ καὶ ἄλλοτε τροφικὰ» (Conklin I, σ. 97). Οἱ pinatubo, στοὺς ὑποείους καταγράφειν περισσότερα ἀπὸ 600 ἑπώνυμα φυτῶν, ἀλλὰ μόνον διαθέτουν μὲ πρὸς ἑκτεταμένη γνώση τῶν φυτῶν αὐτῶν καὶ τοῦ τρόπου χρήσης τους, ἀλλὰ καὶ χρησιμοποιοῦν 100 περίπου ὅρους γὰρ νὰ περιγράψουν τὰ χαρακτηριστικώτερα μέρη ἢ ἔφησι τῶν (R. B. Fox, σ. 179).

Εἶναι φανερὸν ὅτι γνώσεις τόσο συστηματικὰ ἀνεπτυγμέναι δὲν μποροῦν νὰ εἶναι συνάρτηση μόνον τῆς πρακτικῆς χρησιμότητος. Ἀπὸ ὑπογραμμίσει τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀριστεία τῶν ζωολογικῶν καὶ βοτανικῶν γνώσεων τῶν Ἰνδιάνων στὴς νοτιο-ανατολικὰς περιοχὰς τῶν ΗΠΑ καὶ τοῦ Καναδά (τῶν Montagnais, Naskapi, Micmak, Malécite καὶ Penobscot), ὁ ἐθνολόγος πρὸς ἔχει ἀσχοληθεῖ εἰδικὰ μ' αὐτούς, καταλήγει:

«Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὸ θεωρήσει φυσικὸν γὰρ ὅτι ἀφορὰ τίς συνθήκας τῶν μεγάλων ζώων, ἀπὸ τὰ ὅποια ἐξαρτῆται ἡ τροφή καὶ οἱ πρώτες ὕλες. Δὲν εἶναι ὅμως ἀπορετὴ κανεὶς... ἂν ἕνας κινεζικὸς Penobscot τοῦ Maine ξέρει πρακτικὰ καλύτερα τίς συνθήκας καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς θύρας, ἀπὸ τὸν πρὸς ἑμπεῖρον ζωολόγον. Ἀλλὰ, ἂν ἐπιτηδύσουμε σωστὰ τὴν ἐπιμέλεια μὲ τὴν ὅποια παρατήρησον καὶ συστηματικοῦσιν τὰ ἐπιστημονικὰ στοιχεῖα πρὸς ἀναφέρονται στὴς κατώτερας μορφὰς τοῦ ζωικοῦ κόσμου, τότε ἡ ὅποια ἐκπληξὴ μας θὰ εἶναι δικαιολογημένη».

«Ὁλόκληρη ἡ τέχνη τῶν ἑρπετῶν... δὲν παρουσιάζει κανένα εἰκονομικὸν ἠδιαιρέρον γὰρ τοῖς Ἰνδιάνοις: δὲν τρῶνε τὸ κρέας τῶν φιδίων οὔτε τῶν βατραχοειδῶν καὶ δὲν χρησιμοποιοῦν κανένα μέρος τοῦ δέρματος τους, ἐκτός ἀπὸ σπάνιας περιπτώσεως γὰρ τὴν κατασκευὴν φίλτρων γὰρ τίς ἀρρώστιας ἢ τῆς μαγείας» (Speck, I, σ. 273).

Παρ' ὅλα αὐτὰ, ὅπως εἶδαζεν ὁ Speck, οἱ Ἰνδιάνοι τῶν βορειο-ανατολικῶν περιοχῶν ἀπέπτυζαν μὲ πραγματικὴν ἑρπετολογία, μὲ ἰδικίτερους ὅρους γὰρ κάθε γένος, εἶδος ἢ ποικιλία ἑρπετοῦ.

Τὰ φυτικά προϊόντα πού χρησιμοποιούνται ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς Σιβηρίας γιὰ φαρμακευτικοὺς σκοποὺς, μὲ τὸν ἐπικριβὴ καθαρισμὸ καὶ τὴν ἐξειδικευμένη σημασία πού τοὺς ἀποδίδουν, δείχνουν τὴν φροντίδα, τὴν εὐφυΐα, τὴν προσοχὴ στὴ λεπτομέρεια, τὴ μέριμνα τῶν διακρίσεων, πού θὰ πρέπει νὰ κατέβαλαν οἱ παρατηρητὲς καὶ οἱ θεωρητικοὶ στὶς κοινωνίες αὐτοῦ τοῦ τύπου: ἀράχνος καὶ ἀσπρα σκουλήκια διὰ τοῦ στόματος (Helnéne καὶ Iakoute, σπιρτότης)· λίπος μάρου κόνθαρου (Osséte, λύσσα)· συνθλιμμένη σύφη, χολὴ κότας (Pῶσι τοῦ Sourgout, πῶν καὶ κήλη)· κόκκινα σκουλήκια διαλυμένα (Iakoute, ρευματισμοί)· χολὴ λαβρακοῦ (Bouriate, ὀφθαλμικὲς παθήσεις)· κωβιοὶ καὶ καραβίδες ζωντανὰ διὰ τοῦ στόματος (Pῶσι τῆς Σιβηρίας, ἐπιληψία καὶ διας οἱ ἀρρώστιας)· ἑπαρὴ μὲ τὸ ράμφος δρυοκαλάπτη, αἷμα δρυοκαλάπτη, εἰσπνοὴ σκόνης ταρχευμένου δρυοκαλάπτη, ρόφηση αἰγῶ τοῦ πουλιοῦ koukcha (Iakoute, γιὰ τοὺς πόνους τῶν δοντιῶν, χαλιόνα, ἀσθένειαι τῶν μαλλιών καὶ φυματίωση ἀντίστοιχα)· αἷμα πέρδικας, ἰδρώτας ἀλόγου (Oïrote, κήλη καὶ κρεατοελιές)· ζωμός περιστεριοῦ (Bouriate, βήχας)· σκόνη ἀπὸ τριμμένα πόδια τοῦ πουλιοῦ tilérou (Kazak, δαγκώματα λυσσασμένου σκύλου)· νοχτερίδα ξεραμένη, κρεμασμένη στὸ λαμπὸ (Pῶσι τοῦ Altaï, πυρετός)· ἐνοστάλαξη νεροῦ ἀπὸ τὸν πάγο τῆς φωλιάς τοῦ πουλιοῦ semis (Oïrote, ὀφθαλμικὲς παθήσεις). Μόνο γιὰ τοὺς Bouriate, καὶ ἐν περιοριστοῖς κανεῖς στὴν ἀρκούδα: τὸ κρέας τῆς ἔχει 7 διαφορετικὰ θεραπευτικὰ ἰδιότητες, τὸ αἷμα 5, τὸ λίπος 9, τὸ μυαλὸ 12, ἡ χολὴ 17 καὶ τὸ τρίχωμα 2. Ἀπὸ τὴν ἀρκούδα ἐπίσης, οἱ kalat μαζεύουν ξεραμένα περιττώματα ὡς προμήθειαι κατὰ τῆς δυσκοιλιότητος (Zelenine, σ. 47-59). Ὁ Loeb οἱ μὲ μιλῆτη του παραθέτει ἕνα ἀντίστοιχο κατάλογο, γιὰ μὲ ἀρρεσκτικὴ φυλῆ.

Τέτοια παραδείγματα, πού δὲν λείπουν ἀπὸ κανένα μέρος τοῦ κόσμου, μᾶς ἔδωκαν στὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ ζωικὰ καὶ φυτικὰ εἶδη δὲν εἶναι γνωστὰ στὸν βαθμὸ πού εἶναι χρήσιμα· καθιερώθηκαν ὡς χρήσιμα ἢ ἐνδοκρίροντα ἐπειδὴ ἔγιναν πρῶτα γνωστά.

Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἀντιτάξει ὅτι μὲ ἐπιστήμη τοῦ εἶδους αὐτοῦ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀποτελεσματικὴ στὸ πρακτικὸ ἐπίπεδο. Μὰ ἀκριβῶς, ὁ πρωταρχικός ἀντικειμενικός της σκοπὸς δὲν εἶναι πρακτικός: ἀνταποκρίνεται σὲ ἀπαιτήσεις νοητικῆς πρῆν — ἢ ἀντί — νὰ ἐκνευσιάζῃ ἀνάγκας.

Τὸ πραγματικὸ πρόβλημα δὲν εἶναι ἐν ἡ ἑπαρὴ ἐνὸς ράμφους δρυοκαλάπτη θεραπεύει τοὺς πόνους τῶν δοντιῶν, ἀλλὰ ἐν εἶναι δυνατὸν, ἀπὸ μίαν ὀρισμένη ἀποψη, νὰ γίνῃ νὰ σπῆναι μὰζι τὸ ράμφος τοῦ δρυοκαλάπτη καὶ τὸ δόντι τοῦ ἀνθρώπου (ἡ χρῆση αὐτοῦ τοῦ συνδυασμοῦ γιὰ θεραπευτι-

κούς λόγους δεν αποτελεί παρά μία, ανάμεσα σε άλλες, υποθετική εφαρμογή) και μέσω αυτών των διατάξεων σε ομάδες ανθρώπων και πραγμάτων, να εισαχθεί μία αρχή τάξης στο σύμπαν, έρως ή ταξινόμηση, όπως κι' αν είναι, υπερτερεί σε σχέση με την Ελληνική ταξινόμηση. Όπως το δικτυώμα μιας σύγχρονης θεωρητικής της ταξινόμησης:

«Οι επιστήμονες υπομένουν την αβεβαιότητα και την αποτυχία, γιατί δεν μπορούν να κάνουν αλλιώς. Άλλα ή άταξια είναι το μόνο πράγμα που δεν μπορούν κι ούτε πρέπει να ανέχονται. Αντικειμενικός σκοπός της καθαρής επιστήμης είναι να φτάσει στο υψηλότερο και στο πιο συνειδητό σημείο της, την άσχετη αυτού του χαστουκού τρόπου αντίληψης ο οποίος άρχισε σ' ένα επίπεδο κατώτερο και προφανώς άσυναιδη, στις ίδιες τις αρχές της ζωής. Σε όρισμένες περιπτώσεις θα μπορούσε να αναριωθθεί κανείς αν ο τύπος της τάξης, ο οποίος δικτυώθηκε, αποτελεί αντικειμενικό χαρακτηριστικό των φαινομένων ή είναι ένα τεχνητό κατασκευάσμα των επιστημόνων. Αυτό το πρόβλημα παρουσιάζεται συνεχώς, σε σχέση με την ταξινόμηση των ζώων... Όπως το θεμελιώδες αίτημα της επιστήμης είναι ή ίδια ή φύση να βρίσκεται σε τάξη. Στο θεωρητικό μέρος της, ή επιστήμη περιορίζεται σε μια τακτοποίηση και... αν αλχθείται πώς ή συστηματική συνίσταται σε μια τέτοια τακτοποίηση, οι όροι της συστηματικής και της θεωρητικής επιστήμης θα μπορούσαν να θεωρηθούν συνώνυμοι» (Simpson, σ. 5).

Αυτή άκριβώς ή απαίτηση για τάξη, βρίσκεται στη βάση της σκέψης που ονομάζουμε πρωτόγονη, αλλά μόνο στο βαθμό που βρίσκεται και στη βάση κάθε σκέψης: γιατί είναι εύκολότερο να πλησιάσουμε τις μορφές της σκέψης που μας φαίνονται ξένες προς τη δική μας, αν τις δούμε μέσα από το πρίσμα των κοινών ιδιοτήτων τους.

«Κάθε ιερό πράγμα πρέπει να βρίσκεται στη θέση του», παρατηρούσε με σοβαρότητα ένας θάχηνος στοχαστής (Fletcher 2, σ. 34). Θα μπορούσε να πει κανείς πώς αυτή άκριβώς ή θέση το καθιστά ιερό, έφ' όσον, αν την καταργήσουμε έστω και νεορά, ώλόκληρη ή τάξη του σύμπαντος θα καταστραφεί: κάθε πράγμα, έπομένως, συνταλεί στη διατήρησή της, καταλαμβάνοντας τη θέση που του άρμόζει. Οι λαπτολογίες του τυπικού, που θα μπορούσαν να θεωρηθούν περιττές αν τις εξετάσει κανείς έπιφανειακά και έκ των έξω, έξαρτούνται από τη φρονιδα που καταβάλλεται γι' αυτό που θα ονομαζόταν «μικρο-σομοειδικό»: να μην άρραθεί να διαρθεί κανένα έν, πράγμα ή άποψη χωρίς να του καθοριστεί μια θέση στα πλαίσια μιας τάξης. Ός προς αυτό ή τελευταία Hako, των Ινδιάνων Pawnee, είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτική, έχι για έλλον λόγο παρά μόνον γιατί της έγινε πολύ καλή ανά-

Το ξη το
σύμπαν
=
έξω ο ι

λωση. Ἡ επίκληση πού συνοδεύει τὴ διάβαση ἐνός ρεύματος νεροῦ διακρί-
νεται σὲ μέρη πού ἀντιστοιχοῦν στὴν στιγμή πού οἱ ταξιδιώτες βάζουν τὰ πό-
δια τους στὸ νερό, σ' ἐκείνη πού τὰ μετατοπίζουν, σ' ἐκείνη πού τὸ νερό τὰ
καλύπτει ἐντελῶς· ἡ επίκληση στὸν ἄνεμο διακρίνει τὶς στιγμὲς πού ἡ ἀρε-
σιὰ γίνεται αἰσθητὴ μόνο στὰ βρεγμένα μέρη τοῦ σώματος, ὅστερα κατὰ τό-
πους καὶ τέλος πάνω σ' ὅλη τὴν ἐπιδερμίδα· κρῖνο τότε μπορούμε νὰ προ-
χωρήσουμε ἀποραλίζο (δ.π., σ.σ. 77-78). Ὅπως τὸ διακρινίζει ὁ Ὀθαγενής:
αὐρεῖται νὰ ἀπειθῶνουμε μὴ ξεχειριστὴ επίκληση σὲ κάθε πράγμα πού συ-
νκντῶμε, γιατί τὸ Tiraawa, τὸ ἀνώτατο πνεῦμα, ἐνοικεῖ σ' ὅλα τὰ πράγματα
καὶ καθεὶ πού συναντῶμε στὸν δρόμο μας μπορεί νὰ μᾶς σταθεῖ βοηθός...
Μᾶς μάθανε νὰ προσέχουμε ὅλα ὅσα βλέπουμε» (δ.π., σ.σ. 73, 81).

Αὐτὴ ἡ φροντίδα γιὰ ἐξαντλητικὴ παρατήρηση καὶ συστηματικὴ κατα-
λογγράφηση τῶν σχέσεων καὶ τῶν διασυνθέσεων μπορεί κάποτε νὰ κατα-
λήξει σὲ ἀποτελέσματα πού νὰ στέκονται ἐπιστημονικά: παράδειγμα ἡ περι-
πτωση τῶν Ἰνδιάνων Black foot, οἱ ὅποιοι μπορούσαν νὰ διαγνώσουν τὸν
ἔρχομό τῆς ἀνοιχτῆς ἀπὸ τὸ στάδιο ἀναπτύξεως τῶν ἐμβρύων πού ἐβγαζαν
ἀπὸ τὶς κοιλιὰς τῶν θηλυκῶν βοσῶν πού στέταναν στὴ κνήμη. Ὡστόσο,
δὲν μπορούμε νὰ ἀπομονώσουμε τὶς ἐπιτυχίες αὐτὲς ἀπὸ τόσες ὄλεες παρό-
μοιες προσεγγίσεις, τὶς ὁποῖες ἡ ἐπιστῆμη ἀποδεικνύει φαιταστικῆς. Ἀλλὰ
μήπως ἡ μαγικὴ σκέψη — αὐτὴ ἡ «γγένεια παραλλαγὴ στὸ θέμα τῆς ἀρ-
χῆς τῆς αἰτιότητος» ὅπως εἶπαν ὁ Hubert καὶ ὁ Mauss (2, σ. 61),— δὲν
συμβαίνει νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὴν ἐπιστῆμη, ἔχει τόσο ἐξ αἰτίας τῆς ἀγνωσίας
ἢ τῆς περιφρόνησῆς τῆς πρὸς τὴν αἰτιοκρατία, ἀλλὰ κυρίως ἐξ αἰτίας τῆς
ἀπείτησῆς τῆς γιὰ μὴ αἰτιοκρατία αὐταρχικότερη καὶ περισσότερο ἀδικά-
λακτη, τὴν ὅποιαν ἡ ἐπιστῆμη μπορεί, ἐπὶ πλέον, νὰ τὴν κρίνει παράλογη
καὶ βεβιασμένη;

«θεωρημένη ὡς σύστημα φυσικῆς φιλοσοφίας (ἡ μαγικῆς) προϋπο-
θέτει μὴ θεωρεῖ αἰτίων: ἡ ἀτυχία προέρχεται ἀπὸ τὴ μαγικῆς πού
ἐνεργεῖ ἀπὸ κοινού μὲ τὶς φυσικὲς δυνάμεις. Ἄν ἓνας ἄνθρωπος χτυπη-
θεῖ ἀπ' τὰ κέρατα ἐνός ταύρου, ἂν ἓνας ἀχυρόνας, πού οἱ τερμίτες ἔχουν
ὑποσκάψει τὰ θεμέλιά του, καταπλακώσει ἓναν ἄνθρωπο, ἢ ἂν ἓνας
ἄνθρωπος προσβληθεῖ ἀπὸ τὸ μικρόβιο τῆς ἐγχεραλο-νεφρικής μη-
νεργητικῆς, οἱ Ἀζαπὲ θὰ βεβαιώσουν ὅτι ὁ ταῦρος, ὁ ἀχυρόνας καὶ
ἡ ἀρρώστια εἶναι αἰτίες πού συνεργοῦν μὲ τὴ μαγικῆς γιὰ νὰ σκορ-
πίσουν τὸν ἄνθρωπο. Γιὰ τὸν ταῦρο, τὸν ἀχυρόνα, τὴν ἀρρώστια,
ἡ μαγικῆς δὲν εἶναι ὑπεύθυνη, γιατί ὑπάρχουν ἀπὸ μόνος τους
ὑπεύθυνη εἶναι γιὰ τὴν αἰδικὴ αὐτὴ περίσταση πού τὰ θέτει σὲ κα-
ταστροφικὴ σχέση μ' ἓνα ἰσομένο άτομο. Ὁ ἀχυρόνας θὰ ἔπαυσε
ἔτσι κι ἄλλως, ἀλλὰ ἐξαιτίας τῆς μαγικῆς ἔπαυσε στὴ δοσμένη

στιγμή, τότε πού ο άνθρωπος κοιμόταν μέσα. 'Ανάμεσα σ' όλες αυτές τις αίτιες, μόνο η μαγική επιδέχεται μια διορθωτική επέμβαση, γιατί μόνο αυτή έκπορεύεται από ένα πρόσωπο. 'Εκκεντρίων του ταύρου και του άχυρώνα δεν μπορεί να επάρξει κανείς. 'Αν και άγνωρίζονται έξισον σάν αίτιες, δεν είναι σημαντικές στο επίπεδο των κοινωνικών σχέσεων» (Evans-Pritchard I, σσ. 418-419).

'Ανάμεσα σέ μαγεία και επιστήμη, έπεινάως, ή πρώτη διαφορά, από αυτή την άποψη, θα ήταν ότι ή μία προϋποθέτει άξιομακτικά έναν καθολικό και άκέραιο ντετερμινισμό, ενώ ή άλλη λειτουργεί διακρίνοντας διάφορα επίπεδα, από τά όποια έρισμένα μόνον επιδέχονται μορφή ντετερμινισμού που θεωρούνται ανεφάρμοστες σέ άλλα. 'Αλλά μήπως θα μπορούσε κανείς νά προχωρήσει άκόμη περισσότερο και νά υποθέσει ότι ή αβυσσότητα και ή άκρίβεια που παρουσιάζουν ή μαγική σκέψη και οι τελετουργικές πράξεις προδίδουν, στήν ούσία, μίαν άσύνευτη αντίληψη έσον άπορά ή άλήθεια του ντετερμινισμού ως τρόπου ύπάρξεως των επιστημονικών φαινομένων, έπότε ή αϊτιοκρατία θα ήταν γενικά ένα άντικείμενο έποχής και παιγνιδιού πριν άκόμη γίνει άντικείμενο γνώσης και σεβασμού; Σ' αυτή την περίπτωση οι τελετουργίες και οι μαγικές δοξασίες θα έπρεπε νά θεωρηθούν έκδηλώσεις πίστωσης προς μίαν άγέννητη άκόμη επιστήμη.

Και κάτι άκόμα. 'Όχι μόνον από τή φύση τους οι απρόληψεις αυτές μπορούν καμιά φορά νά πετύχουν, αλλά μπορούν επίσης νά προκαταλάβουν τόσο την επιστήμη έσο και μεθόδους ή άποτελέσματα, τά όποια ή επιστήμη δεν θ' άφοσιώσει παρά σ' ένα προχωρημένο στάδιο της εξέλιξης της, αν είν' άλήθεια πώς ο άνθρωπος κατακτάστηκε πρώτα μέ τό πού δύσκολο: νά συστηματοποιήσει τά δεδομένα της αίσθησης, προς τά όποια ή επιστήμη γύριζε γιά καινόν καιρό την πλάτη και μόλις τώρα άρχίζει ξανά νά τή εντάσσει στήν προοπτική της. Στήν ιστορία της επιστημονικής σκέψης, άλλωστε, τό φαινόμενο αυτό της απρόληψης επαναλήφθηκε συχνά όπως έδειξε ο Simpson (σσ. 84-85) μέ τή βοήθεια ενός παραδείγματος από τή βιολογία του 19ου αλ., αυτό έρείδεται στό ότι — έρσον ή επιστημονική εξέγηση άντιστοιχεί πάντοτε στήν άνακάλυψη μις διάταξης — κάθε προσπάθεια αυτού του είδους, άκόμη και έμπνεύσιμη από μη επιστημονικές άρχές, μπορεί νά καταλάβει σέ πραγματικές διατάξεις. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε μάλιστα νά θεωρηθεί προβλεψίμο, αν δεχτούμε ότι, εξ έρισμού, ο άρθιός των δομών είναι πεπορασμένος: ή δομοθεσία θ' άποκτούσε τότε μίαν ούσιαστική άποτελεσματικότητα, ανεξάρτητα από τις άρχές ή τις μεθόδους από τις όποιες έμπνέεται.

'Η σύγχρονη χημεία άνάγει την ποικιλία των γύσεων και των δομών στον διαφορετικό συνδυασμό πάντε στοιχείων: του άνθρακα, του ύδρογόνου,

τοῦ ἄζωτου, τοῦ θείου καὶ τοῦ ἄλλοτου. Καταρτίζοντας τοὺς πίνακες πα-
 ρουσίας ἢ ἀπουσίας τους, ὑπολογίζοντας τὶς δόσεις καὶ τὶς ἀναλογίας, κα-
 τερθάνει νὰ ἐκτιμᾷται τὶς ἁραιότητες καὶ τὶς διαφορὰς ἀνάμεσα στὶς ποιό-
 τητες τοῦ ἄλλοτου ἀπὸ τὸν τομέα τῆς ὡς ἀδευτερεύουσας. Αὐτὸς
 ἕως οἱ προσεγγίσεις καὶ διαφορᾶς δὲν καταλαμβάνουν ἐξ ἀπρόοπτου τὸ
 κατ' αἰσθησὴ συναίσθημα: μᾶλλον τὸ ἐμπλουτίζουν καὶ τὸ φωτίζουν θεμε-
 λιώνοντας συνειρμῶς τοῦ ἤδη ὑποτιθέμενου καὶ γιὰ τοὺς ὅποιους κατα-
 λαβαίνει κανεὶς καλύτερα γιὰτὶ καὶ μὲ ποιὰς προϋποθέσεις μὴ συνεχῆς ἀσκησὴ
 τῆς διαίσθησης καὶ μόνο θὰ εἶχε ἐπιτρέψει τὴν ἀνακάλυψή τους· ἔτσι, γιὰ
 μιὰ λογικὴ τῆς αἰσθησῆς, ἡ ἰσχυρὴ τοῦ καρπού θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἡ διατεμὴ
 δύο ἑμάδων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη θὰ περιεῖχε τὸ ψευδένο κρέας καὶ τὴν
 κόρα τοῦ κάρου ψευδέου (ποῦ ἀποτελοῦν καὶ αὐτὰ σύνθετα τοῦ ἄζωτου)
 καὶ ἡ ἄλλη τὸ τυρί, τὴν μπόρα καὶ τὸ μέλι, κοινὸ στοιχεῖο τῶν ὁποίων ἀπο-
 τελεῖ ἡ παρουσία τοῦ διακετωλίου. Τὰ ἀγριοκάρσα, ἡ κανέλα, ἡ βανίλια καὶ
 τὸ ἀπυρ κρασὶ σχηματίζουν μιὰν ἑμάδα ποῦ δὲν βρασιζέται μόνο στὴν
 αἰσθησὴ ἀλλὰ καὶ στὴ νόση, γιὰτὶ εἰς περιέχουν ἄλλοθεν, ἐνῶ οἱ συγγε-
 νικὲς ἰσχυρὲς τοῦ τσαγιῶ τοῦ Καναδά («winter greens»), τῆς λαβάντας καὶ
 τῆς μπανάνας ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν παρουσία τῶν αἰθέριων. Μόνη τῆς ἡ διαί-
 σθησῆς θὰ παρακινῶσε στὴν ἐναξίη τοῦ κρεμμυδιῶ, τοῦ σκόρδου, τοῦ λά-
 χκου, τοῦ γγυαλιῶ, τοῦ ραδικιῶ καὶ τῆς μουστάρδας σὲ μιὰ ἑμάδα, παρ'
 εἰς ποῦ ὁ βοτανολόγος διακρίνει τὰ κρινειδῆ ἀπὸ τὰ σταυροειδῆ. Ἐπι-
 βραβιώνοντας τὴ μαρτυρίαν τῶν αἰσθήσεων, ἡ χημεία ἀποδεικνύει ὅτι εἰς
 αὐτὲς οἱ διαφορετικὲς εἰκογένειαι ξανασυναυτῶνται σ' ἓνα ἄλλο ἐπίπεδο: εἰς
 περιέχουν θεῖο. Αὐτὲς τὶς διατάξεις σὲ ἑμάδες, ἕνας πρωτόγονος φιλόσοφος
 ἢ ποιητὴς θὰ μπορούσε νὰ τὶς ἐπιχειρήσει ἐμπνεόμενος ἀπὸ σὺλλογισμοὺς ἕξ-
 νους πρὸς τὴ χημεία ἢ καὶ πρὸς κάθε ἄλλη μορφή ἐπιστήμης: ἡ ἔθνογραφικὴ
 φιλολογία ἀποκαλύπτει ἓνα πλῆθος παρόμοιων κατατάξεων, οἱ ὁποῖες δὲν
 ὑστεροῦν οὐτε σ' ἐμπειρικὴ οὐτε σ' αἰσθητικὴ ἀξία. Ὅμως ἐδῶ δὲν πρόκει-
 ται μόνον γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς συνδυαστικῆς φαντασίας ποῦ πότε-πότε
 τελευτοῦρεῖ, σήμερον μὲ τὸ νόμο τῶν πιθανοτήτων. Ὁ Simpson, σ' ἓνα ἄλλο
 κεφάλαιον τοῦ βιβλίου του εἰδείξε ὅτι ἡ ἀπαίτησις τῆς ὀργάνωσος εἶναι μιὰ
 ἀνάγκη κοινὴ στὴν τέχνη καὶ τὴν ἐπιστήμη καὶ ὅτι, κατὰ συνέπεια, ἡ τα-
 ξινομία, ποῦ εἶναι ἡ κατεξοχὴν τακτοποίηση, κλείνει μέσα τῆς μιᾶν ὑψηλῆς
 αἰσθητικῆς ἀξίας (δ.π. σ. 4). Ἀπὸ δὴ καὶ μπρός, δὲν θὰ μᾶς φαίνεται τόσο
 περίεργον τὸ ὅτι ἡ αἰσθητικὴ αἰσθησὴ, ἀνεγόμενη μόνο στὶς δικὰς τῆς πηγῆς,
 θὰ μπορούσε ν' ἀνοίξει τὸν δρόμον στὴν ταξινομία καὶ μάλιστα νὰ προπο-
 ρεῖται ὡς πρὸς ὀρισμένα τῆς ἀποτελέσματα.

Αἰσθητικὴ
 ὀργάνωσις
 κινῶν
 τὴν ἐπιστήμη
 τῆς αἰσθητικῆς

Τὸ ἔθνος
 αἰσθητικῆς
 αἰσθῆ

Αυτό δὲν σημαίνει ὅτι ἐπιστρέφουμε στὴ γνωστὴ θέση (παραδοτικὴ δι-
λωστο μέσο στὴ στενὴ προσωπικὴ ὅπου τοποθετεῖται) σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία
ἡ μαγικὴ ἀποτελεῖ μὲν ἀπλοῦς καὶ παιδαριώδη μορφὴ ἐπιστήμης: δὲν θὰ
μᾶς ἔμεινε κανένα μέσο γιὰ νὰ κατανοήσουμε τὴ μαγικὴ σκέψη ἂν ἀποφασί-
ζαμε νὰ τὴν ἀντιμετωπίσουμε σὺν μὴ στιγμὴ ἢ μὴ φάση τῆς τεχνικῆς καὶ
ἐπιστημονικῆς εξέλιξης. Σὺν μᾶλλον, πῶς προπορεύεται τοῦ σώματος, εἶναι,
ἀπὸ μίαν ἀποψη, εἴδους πλήρης μ' αὐτό, τὸ ὅσο τέλει καὶ συνειδητὸς στὴν
ἀπόφαστά τῆς ὅσο καὶ τὸ στερεὸ σώμα ἀπὸ τὸ ὅποιο ἀπλῶς προαγγεῖται. Ἡ
μαγικὴ σκέψη δὲν εἶναι ἓνα ζεῖονημα, μὴ ἀρχή, ἓνα πρόπλασμα, τὸ μέρος
ἐνὸς ὅλου πῶς ἀόραμα δὲν παραγκματωποιήθηκε ἀποτελεῖ ἓνα καλὸ ἀθροισμένο
σύστημα καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀποψη εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸ ἄλλο ἕκαστο σύ-
στημα πῶς ὅς ἀποτελεῖ τὴν ἐπιστήμη, ἂν ἐξαιρέσει κανεὶς τὴν τοπικὴ ἀνα-
λογία τοῦ πῶς πλάσσει τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο καὶ κάνει τὸ πρῶτο ἓνα εἶδος μετα-
φορικῆς ἑκφρασης τοῦ δευτέρου. Ἄντι, ἐπομένως, νὰ ἀντιπαρθέτουμε μα-
γικὴ καὶ ἐπιστήμη, θὰ ἦταν καλύτερα νὰ τις τοποθετοῦμε παράλληλα, σὺν
δύο τρόπους γνώσης, ἄριστος ἕως πρὸς τὰ θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ ἀποτελέ-
σματά τους (γιατί, ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀποψη, εἶναι ἀλήθεια πῶς ἡ ἐπιστήμη ἐπι-
τυγχάνει περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἡ μαγικὴ, ὅσο κι ἂν ἡ μαγικὴ προαγγεῖται
τὴν ἐπιστήμη στὸ βαθμὸ πῶς καὶ αὐτὴ ἐπιτυγχάνει ὁρισμένους φερές), ὅχι
ὅμως ἕως πρὸς τὸ εἶδος τῶν δικαστηρικῶν λειτουργιῶν πῶς καὶ οἱ δύο προϋπο-
θέτων, καὶ οἱ ὅποιες διαφέρουν ὅχι τόσο κατὰ τὴ φύση ὅσο κατὰ τοὺς τύ-
πους τῶν φαινομένων στὰ ὅποια ἐφαρμόζονται.

Αὐτὲς οἱ σχέσεις ἀπορροῦν στὴν πραγματικότητι ἀπὸ τις ἀντικειμενι-
κὲς συνθήκες μέσο στις ὅποιες ἐμφανίστηκεν γιὰ πρώτη φορὰ ἡ μαγικὴ καὶ
ἡ ἐπιστημονικὴ γνώση. Ἡ ἱστορία τῆς δεύτερης εἶναι μᾶλλον σύντομη κι ἔτσι
δὲν εἴμαστε πῶς καλὸ πληροφορημένοι σχετικά — ἀλλὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡ
ἀρχὴ τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης ἀνάγεται σὲ λίγους μῶλις αἰῶνες θέτει ἓνα
πρόβλημα τὸ ὅποιο οἱ ἐθνολόγοι δὲν πρόσεξαν ὅσο θὰ ἔπρεπε: ἡ ὀνομασία
νεολιθικὸ παράδοξο θὰ τοῦ ταίριαζε ἀπύλυτα.

Κόριος τῶν μεγάλων τεχνῶν τοῦ πολιτισμοῦ: τῆς καραμικῆς, τῆς ὀφρα-
τικῆς, τῆς γεωργίας καὶ τῆς ἐξχμέρευσης τῶν ζώων, γίνεται ὁ ἄνθρωπος
κατὰ τὴ νεολιθικὴ ἐποχὴ. Κανεὶς σήμερα δὲν θὰ σκεφτόταν πῶς νὰ ἐξηγηθεῖται
αὐτὲς τις τεράστιες κατακτήσεις ἕως συμπτωματικὰς ἐπισωροῖσεις μῶλις σερ-
ρὲς εὐρημάτων πῶς ἔγινον τυχαῖα ἢ ἀποκαλύφθηκαν μὲ τὴν ὑπομονητικὴ
καταγραφή τῆς παρατήρησης ὁρισμένων φυσικῶν φαινομένων⁹.

* Καθεμὴ ἀπὸ τις τεχνικὲς αὐτὲς προϋποθέτει αἰῶνες ἐνεργητικῆς καὶ
μεθοδικῆς παρατήρησης, ταμπερὲς ὑποθέσεις πῶς διετυχεῖσθαι, γιὰ νὰ γί-
νων ἀποδεικτικὴ ἢ ν' ἀπορριβθοῦν μὲσω πειραμάτων πῶς συνεχῶς ἐπικυλαμβά-
νονταν. Παρατηρώντας τὴν ταχύτητα μὲ τὴν ὅποια φωτὰ πῶς προέρχονται
ἀπὸ τὸν Νέο Κόσμο ἐγκλιματίστηκαν στὶς Φιλιππίνες, καλλιεργήθηκαν καὶ

ὀνοματίστηκαν ἀπὸ τοὺς κατοικοῦς, οἱ ὁποῖοι, τὶς περισσότερες φορές, φαίνεται ὅτι ξανα-ἀνακάλυψαν τὶς φαρμακευτικὰς τοὺς χρήσεις, ἀπολύτως παράλληλας μετὰ τὶς παραδοσιακὰς τοὺς χρήσεις στὸ Μεξικό, ἕνας βιολόγος ἐρμηνεύει τὸ φαινόμενον ὡς ἑξῆς:

«Τὰ φυτὰ τῶν ὁπίων τὰ φύλλα ἢ οἱ βλαστοὶ ἔχουν κάποια πικρὴ γεύση, χρησιμοποιοῦνται κινονικὰ στὶς Φιλιππίνες κατὰ τῶν στομαχικοῦν διαταραχῶν. Κάθε νέο φυτὸ πού εἰσάγεται, ἂν παρουσιάζει αὐτὸ τὸ χαρακτηριστικόν, πολὺ γρήγορα θὰ τὸ δοκιμάσουν. Αὐτὸ συμβαίνει γιὰτὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ διαρκῶς πειραματίζεται πάνω στὰ φυτὰ καὶ γρήγορα οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ μαθαίνουν ν' ἀναγνωρίζουν, οἱ σχέσις μετὰ τὶς κατηγορίας τοῦ δικοῦ τοὺς πολιτισμοῦ, τὶς δυνατὰς χρήσεις τῶν νέων φυτῶν (R.B. Fox, σσ. 212-213).

Γιὰ νὰ μετατραπῆ ἓνα ἄγριο χόρτον εἰς καλλιέργισμον φυτό, ἓνα ἄγριο ζῷον εἰς κατοικίδιον, καὶ γιὰ νὰ καταλήξῃ νὰ ἐκμεταλλωθῆ καὶ στὸ πρῶτον καὶ στὸ δεύτερον ἰδιότητες πού σχετίζονται μετὰ τὴν τροφὴν ἢ τὴν τεχνολογίαν, οἱ ὁποῖοι στὴν ἀρχὴ εἰσιπτεῖν ἐπιταλῆς ἢ μάλιστα μεταρῶς κινεῖς νὰ τὶς ὑποπειθῆτ' γιὰ νὰ γίνῃ ἀπὸ τὴν ἑμερῆ ἀργία, πού εἰκόσθα θρόπτεται, κομποτοποιεῖται ἢ κομματιάζεται ἓνα στέρεον καὶ ἀδιάβροχον κεραμικόν (καὶ μόνο ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἔχουν ἐκ τῶν προτέρων ἐρῶσται καὶ ἡ κατάλληλότερη ἀπολαμπασμένη ὠλῆ — πού πρέπει νὰ ἐπιλεγῆ ἀνάμεσα σ' ἓνα πλῆθος ὀργανικῶν καὶ ἀόργανων οὐσιῶν — καὶ τὸ κατάλληλον καύσιμον, ὅπως ἐπίσης ἡ θερμοκρασία καὶ ἡ διάρκεια ψησίματος καὶ ὁ βαθμὸς ἐξείδωστος) γιὰ νὰ ἀνεπτυχθῶν μορφαὶ τεχνικῆς, συχνὰ δύσκολας καὶ περίπλοκας, πού ἐπιτρέπουν τὴν καλλιέργειαν χωρὶς χῶμα ἢ χωρὶς νερό, τὴ μετατροπὴ τῶν τοξικῶν σπόρων ἢ ριζῶν εἰς τροφίμα, ἢ ἀκόμη καὶ τὴ χρησιμοποίησιν αὐτῆς τῆς τοξικότητος γιὰ τὸ κινῆναι, τὸν πόλεμον ἢ τὴ λατρεία, χρειάστηκα, χωρὶς ἀμφιβολίαν, μὴ καθαρὰ ἐπιστημονικὴ ἀντιμετώπισιν, μὴ ἄγρυπνη καὶ ἀδιάλειπτη ἐρευνητικὴ διάθεσιν, μὴ ἐρῶσιν πρὸς γνώσιν γιὰ τὴ χάριν τῆς γνώσεως, γιὰτὶ μόνο ἓνα μικρὸν μέρος τῶν παρατηρήσεων καὶ τῶν πειραμάτων (πού πρέπει νὰ θεωρήσωμεν πῶς ἐμπνεύστηκαν, καταρχὴν καὶ κυρίως, ἀπὸ τὴν ἐρεζὴν γιὰ γνώσιν) μεταρῶσταν νὰ δώσωμεν πρακτικὰ καὶ ἔμμεσα χρησιμοποιοῦσιν ἀποτελέσματα. Γιὰ νὰ μὴ μιλήσωμεν γιὰ τὴν καταργησίαν τοῦ χαλκοῦ, τοῦ σιδήρου καὶ τῶν πολυτίμων μετάλλων ἢ ἀκόμη καὶ τὸ ἄπλο σφαιρῆλάτημα τοῦ χαλκοῦ πού προηγήθηκα τῆς μεταλλουργίας πολλὰς χιλιῶδες χρόνια, καταργησίαν πού προϋποθέτουν ἤδη ὡς μὴν πολὺ ἀνεπτυγμένη τεχνικὴ ἰκανότης.

Ὁ νεολιθικὸς ἢ ὁ πρωτο-ἱστορικὸς ἄνθρωπος εἶναι λοιπὸν ὁ κληρονόμος μὴ μισερῆς ἐπιστημονικῆς παράδοσης· παρ' ὅλ' αὐτὰ, ἂν τὸ πνεῦμα πού τὸν ἐνέπνεε, αὐτὸν καὶ ὡς τὸς προκατόχους του, ἦταν ἀκριβῶς τὸ ἴδιον μετὰ

τὸ πνεῦμα τοῦ μοντέρνου ἀνθρώπου, πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ καταλάβουμε τὸ ἔτι σωμαίτησε καὶ τὸ ἔτι ἀρκετὲς χιλιετηρίδες στασιμότητος παρεμβάλλονται ὡς μεσοδιάστημα ἀνάμεσα στὴ νεολιθικὴ ἐπανάσταση καὶ τὴ σύγχρονη ἐπιστήμη; Τὸ παράδειξο αὐτὸ ἐπιδέχεται μία μόνο ἐρμηνεία: ὑπάρχουν δύο διαφορετικοὶ τρόποι ἐπιστημονικῆς σκέψης, συνάρτησης καὶ ὁ ἓνας καὶ ὁ ἄλλος, ἔχει βέβαια ἀνίσων σταθίων τῆς ἀνάπτυξης τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, ἀλλὰ δύο στρατηγικῶν ποδῶν ὅπου ἡ φύση ἀφήνεται νὰ κατακτηθῆ ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ γνώση: τὸ ἓνα προσαρμωμένον περίπου πρὸς τὸ ποδῶν τῆς παράστασης καὶ τῆς φαντασίας, τὸ ἄλλο ἀπομακρυσμένον ὡς ἔστιν ἡ πρόσβασις εἰς ἀνεγκαίρας σχέσεις πρὸς ἀποταλεῖν τὸ ἀντικείμενον καθὲς ἐπιστήμης — νεολιθικῆς ἢ μοντέρνας — νὰ μπορούσαι νὰ ἐπιτευχθῆ ἀπὸ δύο διαφορετικοὺς δρόμους: πλησιέστερος ὁ ἓνας πρὸς τὴν κατ' αἰσθησὶν διαίσθησιν, ἀπομακρυσμένος ὁ ἄλλος.

Κάθε κατέταξις εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὸ γένος ἀκόμη καὶ μὴ κατέταξις ἐπὶ ἐπίπεδο τῶν αἰσθητῶν-ιδιοτήτων ἀποτελεῖ ἓνα βῆμα πρὸς μίαν λογικὴν τάξιν. Ἄν κάποιος μᾶς ζητήσῃ νὰ ταξινομήσουμε μίαν σπλογγὴν διαφόρων καρπῶν ὡς σώματα σχετικὰ πρὸς βαρῆ καὶ σχετικὰ πρὸς ἐλαφρῆ, θὰ ἦταν νόμιμον ν' ἀρχίσουμε ξεχωρίζοντας τὰ ἀγλάδια ἀπὸ τὰ μῆλα, ἔστιν καὶ ἂν τὸ σχῆμα, τὸ χρῶμα καὶ ἡ γεύσις δὲν ἔχουν καμιά σχέσιν μὲ τὸ βάρος καὶ τὴν ἔλαφρον, γιὰτὶ ἀνάμεσα εἰς τὰ μῆλα, εὐκολώτερα ξεχωρίζουν τὰ μεγάλα ἀπὸ τὰ μικρά, πρὸς ἂν ἔμενον δια ἀνεκατεμένα μὲ τοὺς ἄλλους καρποὺς. Ἠδέσθαι λοιπὸν κανεὶς μ' αὐτὸ τὸ παράδειγμα ἔστι ἀκόμη καὶ ἐπὶ ἐπίπεδο τῆς αἰσθητικῆς παράστασης, ἢ κατέταξις ἔχει τὴν ἀξίαν τῆς.

Ἄπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἔστι καὶ ἂν δὲν ὑπάρχει ἀνεγκαίρας σύνδεσις, ἀνάμεσα εἰς τὴν κατ' αἰσθησὶν ποιότητα καὶ εἰς τὴν ιδιότητα, ὑφίσταται τοὐλάχιστον μία de facto σχέσις εἰς τὴν περισσοτέρας περιπτώσεις καὶ ἡ γενίκεσις αὐτῆς τῆς σχέσης, ἀκόμη καὶ ἂν παραμένει λογικῶς ἀστήρικτη, μὴ δύναται νὰ εἶναι μίαν ἐνέργειαν γὰρ πολὺ κατὰ ἀποδοτικῆς, θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς. Ὅλοι οἱ τοξικοὶ χυμοὶ δὲν εἶναι κωστικοὶ ἢ πικροὶ (καὶ τὸ ἀντίστροφο ἰσχύει ἐξίσου) μολαταῦτα ἢ φύσις εἶναι ἔτσι φτιαγμένη ὥστε εἶναι πρὸς προσδοκῶν, καὶ γὰρ τὴν σκέψιν καὶ γὰρ τὴν πράξιν, νὰ προχωρεῖ κανεὶς ὡς ἔστιν μίαν ἰσοδυναμία, ἢ ὅποια ἰσοδυναμία τὸ αἰσθητικὸν συναίσθημα, νὰ ἀντιστοιχεύσῃ καὶ εἰς μίαν ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα. Καιρὶς ν' ἀναζητήσουμε ἐξῆς τὴν αἰτίαν, εἶναι φανερόν ὅτι τὰ εἶδη τὰ προκειμένα μὲ κάποιον ἰδιαιτέρου χαρακτηριστικὸν σχῆμα, χρῶμα ἢ ὄσμη, προσφέρουν ἐπὶ τὴν παρατηρητὴ αὐτὸ πρὸς θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποθέσουμε «δικαίωμα συνέχευσις»: δηλαδὴ τὸ δικαίωμα νὰ καθορίσῃ ἔστι αὐτὰ τὰ ὁρατὰ χαρακτηριστικὰ εἶναι σημεία ιδιοτήτων ἐξίσου μοναδικῶν, ἀλλὰ μὴ-ὁρατῶν. Τὸ νὰ παραδεχθῆ κανεὶς πρὸς ἢ τὴν σχέσιν μεταξὺ τῶν δύο εἶναι αὐτὴ καθυπερθετὴ αἰσθητὴ (πῶς ἓνας σπόρος μὲ σχῆμα δοντοῦ προφιλῶσιν ἀπὸ τὰ διαγράμματα τῶν ριζῶν, πῶς ἓνας κίτρονος χυμὸς

ένδεικνύονται γὰρ τίς διαταραχὴς τῆς χαλῆς κτλ.) δέξαι προαιρετικὰ περισσώτερο ἀπὸ ἑτι ἢ ἀδιαφορία γιὰ κάθε σύνθεση· γιατί ἡ κατὰ τὴν, ἔτσι καὶ ἐπερόκλητη καὶ αὐθαίρετη, διαφυλάσσει τὸν πλοῦτο καὶ τὴν ποικιλία τοῦ εἴδη τῶν ἀποφασίζοντας ὅτι πρέπει τὰ πάντα νὰ λαμβάνονται ὑπόψη, δυσκολύνει τὴ συγκρότησιν μιᾶς ἀμνήμησιν.

Εἶναι γεγονός ὅτι μέθοδοι τοῦ εἴδους αὐτοῦ θὰ μπορούσαν νὰ ὀδηγήσουν σὲ ὀρισμένα ἀποτελέσματα, ἀπαραίτητα στὸν ἄνθρωπο γιὰ τὴν κατὰ τὴν τῆς φύσης ἀπὸ ἕνα ἄλλο ὄφρην. Χωρὶς καθόλου νὰ εἶναι, ὅπως συχνὰ υποστηρίχθηκε, ἔργο κάποιας συμβουλευτικῆς λειτουργίας καὶ ἀποστρέφεται τὴν πραγματικότητα, οἱ μέθοδοι καὶ οἱ τελετουργίες ἔχουν νὰ παρουσιάσουν, ὡς καριότερη προσφορά τους, τὴ διατήρησιν μέχρι τίς μέρες μας, μὲ ὑπελειμματικὴ μορφή, τῶν παρατήρησιν καὶ στοχασμοῦ ποὺ ὑπῆρξαν (καὶ ἀναμφίβολα παραμένουν) ἀπολύτως προσαρμοσμένοι σὲ ἀνεκαλύψεις ἐνὸς ὀρισμένου τύπου: αὐτὴ καὶ ἐπέτρεπε ἡ φύση, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴ θεωρητικὴ ὀργάνωσιν καὶ ἐκμετάλλωσιν τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου μὲ ὄφρην τοῦ αἰσθητοῦ. Αὐτὴ ἡ ἐπιστήμη τοῦ συγκεκριμένου ὄφρην, ἀπὸ τῆς φύσης τῆς, νὰ περιοριστεῖ σὲ ἀποτελέσματα ἄλλα ἀπὸ-αὐτὰ ποὺ περιέμεναν τίς θετικὴς καὶ φυσικὴς ἐπιστήμας, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι ὑπῆρξε λιγότερο ἐπιστημονικὴ καὶ τ' ἀποτελέσματά τῆς λιγότερο πραγματικὰ: πιστοποιημένα δέκα χιλιάδες χρόνια πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα, ἀποτελοῦν πάντα τὸ ὑπόστρωμα τοῦ πολιτισμοῦ μας.

ΜΑΣΤΟΡΕΥΣΗ

Ἄλλωστε, στὴν κοινωνία μας ἐξακολουθεῖ νὰ διατηρεῖται μιὰ μορφή δραστηριότητας, ἡ ὁποία στὸ ἐπίπεδο τῆς τεχνικῆς ἔχει μιᾶς ἐπιπέδου νὰ συλλάβουμε αὐτὸ ποὺ, στὸ ἐπίπεδο τῆς θεωρίας, μπόρεσε νὰ γίνῃ μιὰ ἐπιστήμη τὴν ὁποία προτιμᾶμε νὰ ἀνεμάσουμε κερδέτη παρὰ πρωτόγονη: πρόκειται γιὰ τὴν δραστηριότητα ποὺ στὴν καθομιλουμένη δηλώνεται μὲ τὸ ῥῆμα μαστορεύειν¹. Χαρακτηριστικὸ τῆς μεθοδῆς αὐτῆς εἶναι τὸ ὅτι ἐκφράζεται μὲ τὴ βοήθειαν ἐνὸς ρεπερτορίου τοῦ ὁποίου ἡ σύνθεσιν εἶναι ἐπερόκλητη καὶ τὸ ὅποιο, ἂν καὶ ἐκτεταμένο, παραμένει ὡστόσο περιορισμένο· παρ' ὅλ' αὐτὰ, εἶναι ἀνεγκασμένη νὰ τὸ χρησιμοποιήσει, ὅποιοιδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὸ ἔργο ποὺ ἀνάλαβε, γιατί δὲν ἔχει τίποτε ἄλλο στὴ διάθεσιν τῆς. Ἐμφανίζεται ἔτσι σὰν ἕνα εἶδος νοητικοῦ μαστορέματος, πράγμα ποὺ ἐξηγεῖ τίς σχέσεις ποὺ παρατηροῦνται ἀκόμα στὰ δύο.

Ὅπως τὸ μαστορέμα στὸ ἐπίπεδο τῆς τεχνικῆς, ἔτσι καὶ ὁ μεθοδὸς στοχασμοῦ μπορεῖ νὰ φτάσῃ, στὸ νοητικὸ ἐπίπεδο, σὲ ἀποτελέσματα λεπρὰ καὶ ἀπρόβλεπτα. Ἀντίστοιχα, συχνὰ ἔγινε μιὰ τὸ μεθοδὸς τοῦ χαρακτήρα τοῦ μαστορέματος: εἶτε στὸ ἐπίπεδο τῆς λεγόμενης brute ἢ naïf τέχνης· εἶτε στὴ φανταστικὴ ἀρχαιολογικὴ τῆς βίβας τοῦ ταχυδρομικοῦ Cheval,

Ἐπειὶ
δυσκοῦν
καὶ
μυστηριώδη

I

των νικητή του Georges Méliès, είτε ακόμη σ' αυτήν που αποθανατίστηκε στις *Μεγάλες Προσδοκίες* του Dickens αλλά που, αναμφίβολα, είναι εμπνευσμένη άρχικά από την παρατήρηση του εξοχικού πύργου του κ. Westwick, με την μικροσκοπική κινήτη του γέφυρα, το κενονίκι του που χαίρει τους έρχομύ των έννοιά και τή παρτέρα του με τίς σαλάτας και τ' άγγούρια, χάρη στή όποια οι έννομοι θά μπορούσαν ν' άντιέξουν σέ μία πολιορκία, άν χρειαζόταν...

Άξίζει νά επιμείνουμε σ' αυτήν τή σύγκριση γιατί διευκολύνει τήν πρόσβαση στις πραγματικές σχέσεις μεταξύ των δύο τύπων επιστημονικής γνώσης που διακρίνουμε. Αύτός που μαστορεύει μπορεί νά έκτελέσει ένα μεγάλο άρθμό έργων διαφορετικών ειδών· αλλά σέ άντίθεση με τόν τεχνικό, δέν έξαρτά τήν κατασκευή τους από τίς πρώτες ώλες και τή συνέργια που πρέπει νά προμηθευτεί, και τή όποια ύπολογίζει και προμηθεύεται στή μέτρα του έργου που σχεδιάζει: από τήν άποψη των εργαλείων, τό σύμπαν του είναι κλειστό και ό κανόνας του παιχνιδιού του είναι νά τή βγάξει πέρα από τών ένόντων, δηλαδή μ' ένα σύνολο, άπό πάσα στιγμή πεπερασμένο, σύνεργων και ώλικών έτεροκλίτων στή μεγαλύτερο μέρος τους, γιατί ή σύνθεση του ένδεχομένου συνόλου δέν έξαρτάται από τό σχέδιο τής στιγμής, ούτε άλλωστε από κανένα άλλο είδος σχέδιο, αλλά είναι τό τυχαίο άποτέλεσμα όλων των εύκαιριών που παρουσιάστηκαν γιά τήν άνανέωση ή τών εμπλουτισμό του άποθέματος ή τήν συντήρησή του με τή ύπολείματα προηγουμένων κατασκευών και διαλύσεων. Τό σύνολο των μέσων που έχει στή διάθεσή του αύτός που μαστορεύει δέν μπορεί νά όριστεί από ένα σχέδιο (πράγμα που θά προϋπέθετε άλλωστε, όπως στήν περίπτωση του τεχνικού, τήν ύπαρξη τέσων συνόλων εργαλείων όσα τή είδη των σχεδίων, θεωρητικά τουλάχιστον) καθορίζεται μόνο σέ σχέση με τό βαθμό που είναι χρησιμοποιήσιμο, με άλλα λόγια και γιά νά μεταχρηστεύμε τή γνώση τής μαστορευής, επειδή τή στοιχεία του σπυλάχτηκαν ή διαφυλάχτηκαν με βάση τήν άρχή ότι αυτό πάντα κάπου μπορεί νά χρησιμοποιήσει. Τέτοιου είδους στοιχεία είναι, έπομένως, κατά τό ήμισυ εξειδικευμένα: άρκυτά, ώστε αύτός που μαστορεύει νά μήν έχει άνάγκη από τόν έξοπλισμό και τή γνώση όλων των συντεχνιών, αλλά έχει τόσο ώστε κάθε στοιχείο νά περιορίζεται σέ μίαν άκριβή και προκαθορισμένη χρήση. Κάθε στοιχείο αντιπροσωπεύει ένα σύνολο σχέσεων, συγκεκριμένων συνάμα και θνητικών· πρόκειται γιά τελειότης που είναι δύσκολόν νά χρησιμοποιηθούν γιά όποιουδήποτε πράξης στή πλάση ενός τύπου.

Με τόν ίδιον τρόπο, τή στοιχεία του μυθικού στοχασμού τοποθετούνται πάντα στή μέση του άφύου· μεταξύ των παραστάσεων και των έννοιών. Θά ήταν άδύνατον νά άποσπάρουμε τίς πρώτες από τή συγκεκριμένη περίσταση όπου έμφανίστηκαν, ενώ ή προσφυγή στις δεύτερες θά άπαιτούσε από τή σκέψη, έστω και προσωρινά, νά μπορεί νά βάλει τή σχέδιά τής σέ παρύν-

θέση. Υπάρχει όμως ένα ενδιαμέσο ανάμεσα στην εικόνα και την έννοια: το σημείο, το οποίο μπορεί να φησιστεί — κατά τον τρόπο που εγχειρίσασε ο Saussure με άφορη την ιδιαίτερη εκείνη κατηγορία που συγκαταλαμβάνει τα γλωσσικά σημεία — ως βασικός ανάμεσα στην εικόνα και την έννοια, οι οποίες μέσα στην ένωση που πραγματοποιείται μ' αυτόν τον τρόπο παίζουν αντίστοιχα τους ρόλους του σημαίνοντος και του σημασιμένου.

Όπως η εικόνα, το σημείο είναι ένα συγκεκριμένο όν αλλά μοιάζει με την έννοια χάρις στην αναφορική του ικανότητα: και η έννοια και το σημείο δεν αναφέρονται αποκλειστικά στον εαυτό τους — μπορούν να πάρουν τη θέση και άλλων, εκτός από τον εαυτό τους, πραγμάτων. Πάντως, η έννοια από την άποψη αυτή κατέχει μίαν απεριόριστη ικανότητα, ενώ η αντίστοιχη ικανότητα του σημείου παραμένει περιορισμένη. Η διαφορά και η ομοιότητα προκύπτουν πολύ καθαρά από το παράδειγμα του ανθρώπου που μαστορεύει. Ας τον κοιτάξουμε την ώρα της δουλειάς: συνεπαρμένος από το σχέδιό του, η πρώτη πρακτική ενέργειά του είναι ώστόσο αναφορική: πρέπει να στραφεί προς ένα ήδη συγκεκριμένο σύνολο αποτελούμενο από σύνεργα και υλικά να κάνει ή να ξανακάνει την απογραφή τους: τίλος και κυρίως, ν' ανοίξει μαζί τους ένα είδος διαλόγου για να καταγράψει, πριν ακόμη επιλέξει τις πιθανές απαντήσεις που το σύνολο αυτό είναι σε θέση να του δώσει αναφορικά με το πρόβλημα που του θέτει. Όλα αυτά τα επερωτάτα αντικείμενα που αποτελούν το θεσμικό του, τ' αρωτά για να καταλάβει τί θα μπορούσε το καθένα να σημαίνει, συνταλόντας έτσι στον καθορισμό ενός συνόλου που πρόκειται να δημιουργηθεί, το οποίο όμως δεν θα διαφέρει τελικά από το σύνολο εργαλείων και υλικού παρά μόνον όσον άφορα την εσωτερική διάταξη των μερών. Τούτος ο άρπηνος κώβος μπορεί να είναι ύποστηρικγμα σε μιά σκεύη από έλατο ή βάζο, πράγμα που 'ε' αξιοποιούσε τα ναρά και τη γαλάδα του καλιού ξύλου. Στην πρώτη περίπτωση μετράει το μέγεθος του, στην άλλη το ύψος του. Αλλά οι δυνατότητες αυτές παραμένουν πάντοτε περιορισμένες λόγω της ιδιαίτερης ιστορίας του κάθε κομματιού και λόγω του ότι σε κάθε κομμάτι εξακολουθούν να υπάρχουν στοιχεία προκαθορισμένα που εφαιδονται στην άρχική χρήση για την οποία προορίζονταν ή στις προσημονίες που ύποστη ένόφει άλλων χρήσεων. Σάν τις συστατικές μονάδες του μύθου, των οποίων οι πιθανοί συνδυασμοί είναι περιορισμένοι από το γεγονός ότι είναι δοκιμασμένες από τη γλώσσα, όπου ήδη έχουν μιά σημασία που περιορίζει την ελευθερία έλεγμων τους, έτσι και τα στοιχεία που σπλλάγαι και χρησιμοποιεί ατόφς που μαστορεύει είναι επροεταμμένα (Lévi-Strauss δ, σ. 35). Από την άλλη μεριά η άπόφραση εξαρτάται από τη δυνατότητα της αντιμετάθεσης ενός άλλου στοιχείου στην κονή θέση, έτσι ώστε κάθε έπιλογή να συνεπάγεται μιά πλήρη αναδιοργάνωση της δομής που

Επιπλέον
διάταξη
των
μερών

θέσης-στοιχείου - έννοια - αναλογία αντιμετάθεσης
(μικρή) - ιστορία κομματιών

δεν θα μιλάει ποτέ μ' αυτήν που είχε, έστω και άριστα, σχεδιαστεί ούτε και με κανέναν άλλη που θα μπορούσε να ήταν προτιμότερη.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι και ο τεχνικός ρωτά, έρωςον ή ύπαρξη ενός ονομασμένης προκύπτει γι' αυτόν από το γεγονός ότι ούτε τα μέσα ούτε η δύναμη ούτε οι γνώσεις του είναι άπειρες και από το ότι, κάτω από αυτή την άρνητική μορφή, προσκρούει σε μίαν αντίσταση με την οποία είναι αναγκασμένος να συνδιαλλαγεί. Θα τολμούσε να πει κανείς ότι ο τεχνικός ρωτά το σύμπαν ενώ αυτός που ματαρρείται απευθύνεται σε μια σάλλαγή υποκειμένων ανθρώπινων έργων, δηλαδή σ' ένα υπο-σύνολο του πολιτισμού.

Η θεωρία της πληροφορίας δείχνει άλλωστε πώς είναι δυνατό, και κάποτε χρήσιμο, να αναχθούν οι προσπάθειες του φυσικού σ' ένα είδος διαλόγου με τη φύση, πράγμα που θα άμβλυσε τη διάκριση που προσπαθούμε να χαράξουμε. Ίδιόσσο, θα υπάρχει πάντα μια διαφορά έστω κι αν λάβει κανείς υπόψη του ότι ο επιστήμονας ποτέ δεν συνδιαλέγεται με την καθαρή φύση, αλλά με μίαν δυναμική κατάσταση της σχέσης φύσης-πολιτισμού, η οποία καθορίζεται από την ιστορική περίοδο μέσα στην οποία ζει, τον πολιτισμό του και τα άλλα μέσα που έχει στη διάθεσή του. Στον ίδιο βαθμό με τον άνθρωπο που ματαρρείται, όταν βρεθεί μπροστά σ' έναν δεδομένο στόχο, δεν είναι ελεύθερος να κάνει οτιδήποτε κι αυτός πρέπει πρώτα ν' άρχισει με την καταγραφή ενός προκαθορισμένου συνόλου θεωρητικών και πρακτικών γνώσεων και τεχνικών μέσων, το οποίο περιορίζει τις πιθανές λύσεις.

Η διαφορά δεν είναι λοιπόν τόσο απόλυτη όσο θα ήθελε κανείς να την φανταστεί: παραμένει έστωσο πραγματική στο βαθμό που, σε σχέση με αυτούς τους περιορισμούς που συνοψίζουν μίαν πολιτισμική κατάσταση, ο τεχνικός προσπαθεί πάντοτε ν' άνοιξει ένα πέρασμα και να τοποθετηθεί εκείθεν ενώ εκείνος που ματαρρείται αναγκαστικά παραμένει εκείθεν, πράγμα που καταλήγει να σημαίνει ότι η μόνιμη πρόοδος έπαιρεί μέσα έννοιαν ο δε δεύτερος μέσω σημαίνει. Πάντα στον άξονα της αντίθεσης φύση-πολιτισμός τα σύνολα τα οποία χρησιμοποιούν είναι έμφανώς άπομακρυσμένα. Πράγματι ένας τουλάχιστον τρόπος κατά τον οποίο το σημείο αντιτίθεται προς την έννοια βασίζεται στο ότι η έννοια θέλει τον έαυτό της επιλεκτικώς διακρίνει ως προς την πραγματικότητα, ενώ το σημείο αποδέχεται, ή και απαιτεί, με δυναμική πυκνότητα ανθρώπινου στοιχείου να ενομασιάζονται στην πραγματικότητα αυτή. Σίμριον με την ρωμαϊκή και δύσκολα μεταφραστική φράση του Ρεϊνσε: *ult addresses somebody*.

Θα μπορούσε να πει κανείς ότι ο επιστήμονας και ο άνθρωπος που ματαρρείται κινηθούν και οι δύο μόνιμα, αλλά για τον δεύτερο πρόκειται για μόνιμα κατά έναν τρόπο προ-μεταδομένα τα οποία και σάλλεται: όπως αυτόι οι έμπορικοί κώδικες οι οποίοι, συμπυκνώνοντας την προηγούμενη πείρα του έπαγγέλματος, επιτρέπουν την αντιμετώπιση από οικονομική πλευρά

Ελευθερία

Τεχνικά

+

Μάστυν

Φυσή

Πολιτισμός

Είαν τῶν νέων καταστάσεων (μὲ τὴν προϋπόθεση, βέβαια, ν' ἀνέχουν στὴν ἴδια τάξιν μὲ τὴς προηγούμενας) ἐνῶ ὁ ἐπιστήμωνας, τεχνικός ἢ φυσικός, προεξοφλεῖ πάντοτε τὸ ἄλλο μέγεθος πρὸς τὸ ἔμποροῦσαι ν' ἀποσπασθεῖ ἀπὸ ἑνὸς συνομιλήτη παρὰ τὴν ἀπρεθμία τοῦ τελευταίου νὰ ἀποφανθεῖ σὲ σχέση μὲ ἐρωτήσεις τῶν ὑποίων οἱ ἀπαντήσεις δὲν ἔχουν ἀπαναληφθεῖ πρωτότερα. Ἡ ἐννοια παρουσιάζεται ἔτσι ὡς ὁ τελευταῖος τοῦ ἀνοήγματος τοῦ συνόλου μὲ τὸν ὑποῦ δουλεύειν ἢ σημασία ὡς ὁ τελευταῖος τῆς ἀποδιοργάνωσός του: οὔτε τὸ ἐπεκτείνει οὔτε τὸ ἀνεκάνει, καὶ περιορίζεται σὸ νὰ ἐπιτύχει τὴν ἑμάδα τῶν μετασχηματισμῶν του.

Ἡ εἰκόνα δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἰδέα ἀλλὰ μπορεῖ νὰ παίξει τὸ ρόλο σημείου ἢ, ἀκριβέστερα, νὰ συνοικήσει μὲ τὴν ἰδέα σ' ἕνα σημεῖο· καὶ ἂν ἡ ἰδέα δὲν ἔχει ἀκόμη ἐμφανισθεῖ, νὰ σεβασθεῖ τὴ μελλοντικὴ τῆς θέσιν καὶ νὰ βοηθήσει νὰ φανοῦν ἀνηχητὰ τὰ περιγράμματά της. Ἡ εἰκόνα παραμένει ἀκίνητη, δεμένη κατὰ τρόπο μονοσήμαντο μὲ τὴ συνειδησιακὴ πράξιν πρὸς τὴν συνιδεοῦν· ἀλλὰ τὸ σημεῖο, καὶ ἡ εἰκόνα ἔταν γίναι σημαίνουσα, ἂν ὀστεροῦνται γιὰ τὴν ἄρα κατανόησιν, δηλαδὴ σχέσεων αὐτόματων καὶ θεωρητικῶν ἀπειρων μὲ ἄλλα ὄντα τοῦ ἴδιου τύπου — πράγμα πρὸς ἀποτελεῖ τὸ πρόνομο τῆς ἐννοιας — εἶναι ἤδη ἀντιμετωπίσιμα, δηλαδὴ ἱκανὰ νὰ διατηροῦν διαδοχικὰς σχέσεις μὲ ἄλλα ὄντα, ἔστω καὶ περιορισμένα κατὰ τὸν ἀριθμὸ, καὶ, ὅπως εἶδαμε, μὲ τὴν προϋπόθεση νὰ σχηματίζουσαν πάντοτε ἕνα σύστημα ὅπου μία τροποποίησιν ἐνὸς στοιχείου θὰ ἐνδιαφέρει αὐτόματα ὡς τὰ ὑπόλοιπα: σὸ ἐπίπεδο αὐτὸ ἢ ἔκτασιν καὶ τὸ βάθος, ἔροι τῶν λογικῶν φιλοσόφων, ὑπάρχουσαν ἔχι ὡς δύο διαφορητικὰ καὶ συμπληρωματικὰ ἀπόψεις ἀλλὰ ὡς ἀλληλέγγυα πραγματικότητα. Ἔτσι καταλαμβάνει κανεὶς ὅτι ἡ μυθικὴ σκέψιν, ἂν καὶ προσκολλημένη στὴς εἰκόνας, ἔχει ἤδη τὴ δυνατότητα νὰ προχωρεῖ σὲ γενικεύσεις, νὰ εἶναι, ἔρα, ἐπιστημονικὴ: καὶ αὐτὴ ἐπίσης δουλεύει χρησιμοποιώντας ἀναλογίας καὶ προσεγγίσεις ἔστω καὶ ἂν, ὅπως στὴν περίπτωσιν τῆς μαστορικῆς, οἱ δημιουργίαις της ἀνάγονται πάντα σὲ μὴ κινωῶρα διάταξιν στοιχείων τῶν ὑποίων ἢ φύσιν δὲν μεταβάλλεται ἀνάλογα μὲ τὸ ἂν ἐμφανίζονται σὸ σύνολο τῶν ἐργαλείων ἢ στὴν τελικὴ συναρμογὴ (στοιχεῖα πρὸς ἂν ἐξαρθεῖ κανεὶς τὴν ἐσωτερικὴ τους διάταξιν, σχηματίζουσαν πάντα τὸ ἴδιο ἀντικείμενο): «ὅτι Ἐπειρ κανεὶς ὅτι κάθε μυθολογικὸ σύμπαν εἶναι προερισμένο νὰ διαλύεται μόνις σχηματισθεῖ, προκειμένου ἀπὸ τὰ συντρίμματα του νὰ γεννηθεῖ ἕνα κινωῶρο σύμπαν» (Boas I, σ. 18). Αὐτὴ ἡ στοχαστικὴ παρατήρησιν παραδίδει ὡστόσο ὅτι σ' αὐτὴ τὴν ἀέννη ἐπανεκατασκευὴ μὲ τὴ βοήθειαν τῶν ἴδιων ὄντων, συμβαίνει πάντα οἱ παλαιότεροι σιωποῦν νὰ καλοῦνται νὰ παίξουν τὸ ρόλο τῶν μέσων: τὰ σημανόμενα μεταβάλλονται σὲ σημαίνοντα καὶ ἀντιστρέφου.

— Αὐτὴ ἡ διαπίπτωσιν — πρὸς τὸ ἔμποροῦσαι νὰ χρησιμεύουσι καὶ σὲν ὄρισμὸς τῆς μαστορικῆς — ἐξηγεῖ τὸ ὅτι γιὰ τὸν μυθικὸ στοχασμὸ, τὸ σύνολο τῶν

διαθέσιμων μέσων πρέπει να έχει έμμεσα καταγραφεί ή συλληφθεί, γα να μπορεί να καθοριστεί ένα αποτέλεσμα που θα είναι πάντα ένας συμβιβασμός ανάμεσα στην δομή του συνόλου των εργαλείων και τη δομή του σχεδίου. Όταν εφόσον να πραγματοποιηθεί, αναπόφευκτα θα είναι μετατοπισμένο σε σχέση με την άρχική πρόθεση (άπλο σχήμα λόγου, έλλωστε), πράγμα που οι ουρεαλιστές σιωστά ονόμασαν «άντικειμενικό τυχαίον». Αλλά εκτός από αυτό, ο έρος ποιήση του μαστορέματος του ταυράζει επίσης και κυρίως γιατί δεν άρκείται στο να ολοκληρώνει ή να έκτελει: «μιλά» όχι μόνο με τα πράγματα, όπως είδαμε, αλλά και μέσα των πραγμάτων: άρηγείται, με τις έπιλογές που άπιχαρεί, μεταξύ περιορισμένων δυνατότητων, το χαρακτήρα και τη ζωή του δημιουργού του. Χωρίς ποτέ να συμπληρώνει το σχέδιό του, ο άνθρωπος που μαστορεύει βάζει πάντα σ' αυτό κάτι από τον εαυτό του.

Από αυτήν επίσης την άποψη, ο μυθικός στοχασμός παρουσιάζεται ως μια νοητική μορφή μαστορέματος. Ολόκληρη ή έπιστήμη έχει οικοδομηθεί πάνω στη διάκριση του ένδεχόμενου και του άναγκαίου, που είναι επίσης η διάκριση έπεισοδίου και δομής. Οι ιδιότητες που διακοκίσει για δικές της όταν γεννήθηκε ήταν αυτές άκριβώς που, καθώς δέν άποτελοΰσαν μέρος της βιωμένης έμπειρίας, παρέμειναν έξωτερικές και κατά έναν τρόπο ξένες προς τα έπεισόδια: αυτή είναι η έννοια των πρώτων ποιότητων. Αυτό που χαρακτηρίζει τη μυθική σκέψη — και τη μαστορική στο πρακτικό έπιπεδο — είναι το ότι κατασκευάζει δομημένα σύνολα⁴ όχι άπειθειας με άλλα δομημένα σύνολα, αλλά χρησιμοποιώντας ύπολείματα και λείψανα έπεισοδίων: «οὐδὲσ ἀπὸ οὐδὲσ» όπως θα έλεγε ένας Άγγλος ή «abribes et morceaux» ένας γάλλος, άπολιθωμένους μάρτυρες της ιστορίας ενός άτόμου ή μιας κοινωνίας. Από μίαν άποψη, έπομένως, η σχέση διαχρονίας και συγχρονίας άντιστρέφεται: η μυθική σκέψη, αυτή η μαστορική, έπιτεργάζεται δομές συναρμόζοντας έπεισόδια, ή μάλλον ύπολείματα έπεισοδίων⁵, ενώ η έπιστήμη, σέν λειτουργείας, από το ίδιο το γεγονός της έγκαθίδρυσής της, δημιουργεί υπό μορφή έπεισοδίων τα μέσα και τα άποτελέσματά της, χάρη στις δομές που συνεχώς κατασκευάζει και που είναι οι ύποθέσεις και οι θεωρίες της. Αλλά δε μη γελιόμαστε: δέν πρόκειται για δύο στάδια ή για δύο φάσεις της εξέλιξης της γνώσης, γιατί και οι δύο τρόποι είναι εξίσου έγκυροι. Ήδη ή φυσική και η χημεία φιλοδοξούν να έκκαγίνουν ποιητικές, δηλαδή άρχίζον να ύπολογίζουν και τις δευτερεύουσες ιδιότητες, οι ύποτες, όταν έξηγηθούν, θα έκκαγίνον μέσα έμπειρίας: και ίσως τον δρόμο να τον χαράζει η βιολογία, που περιμένει να έπιτευχθεί αυτό για να μπορείσει ή ίδια να έργαστεί στη ζωή. Από τη μεριά της, η μυθική σκέψη δέν είναι μόνο δέσμη των έπεισοδίων και των έμπειριών που διατίθεται και έκκαθουθετεί συνεχώς προκειμένου να άνκαλύψει μέσα τους κάποιο νόημα: είναι και έλευθερότητα,

μέ τη διαμαρτυρία πού υφάνει εναντίον του ε-λογικού με το όποιο πρώτη ή επιστήμη ἀνήλθε να συμβιβαστεί.

Οι σκέψεις πού προηγούνται θύζαν πολλές φορές το πρόβλημα της τέχνης και ίσως θα μπορούσε κανείς σύντομα να δείξει πώς, μέσα σ' αυτή την προοπτική, ή τέχνη παρεμβάλλεται στο μέσο του δρόμου ανάμεσα στην επιστημονική γνώση και την μυθική ή μαγική σκέψη: γιατί άλλος ο κόσμος ξέρει ότι ο καλλιτέχνης βαστάει τόσο από τόν επιστήμονα όσο και από τόν μάστορα, αφού με τὰ σύνεργα της μαστορικής κατασκευάζει ένα υλικό αντικείμενο πού είναι συγχρόνως και αντικείμενο γνώσης. Διακρίνουμε τόν επιστήμονα από τόν άνθρωπο πού μαστορεύει με βάση τις αντίστροφες λειτουργίες πού, μέσα στην τάξη τών εργαλείων και του τελικού σκοπού, αναθέτουν στο έπαισόλο και τή δομή ό ένας φτιάχνει έπαισόδια (άλλαγή του κόσμου) μέσω τών δομών, ο άλλος δομές μέσω έπαισάδιων (διατύπωση άνακριβής σ' αυτή την άπλοποιημένη της μορφή, αλλά πού ή παραπέρα ανάλυση μας θα έπιτρέψει τή διασάφισή της). Ας κοιτάξουμε τώρα αυτό το γυναικείο πορτραίτο του Clouet κι άς άναρωτηθούμε για τους λόγους της βαθιάς αισθητικής συγκίνησης τήν όποια ανεξήγητα, καθώς φαίνεται, προκαλεί ή άπειρίμηση κλειστή με κλειστή και μέσα σε μίαν προσεκτικότερη όπτική άπάτη, μίς δαντελένιας τραχηλιάς (Πίν. 1).

Το παράδειγμα του Clouet άδεν είναι τυχαίο: είναι γνωστό ότι του άρασε να ζωγραφίζει σε κλίμακα μικρότερη από τή φυσική: οι πίνακές του έπομένως, όπως οι γαλιανέζικοι κήποι, οι μικρογραφίες αυτοκινήτων και τὰ καράβια στις μπουτίλιες είναι αυτό πού στη γλώσσα της μαστορικής ονομάζεται «μοντέλο σε μικρή κλίμακα». Το πρόβλημα πού τίθεται είναι έν τόν μοντέλο σε μικρή κλίμακα — πού είναι έπίσης το άριστοεργμα του κάλα — προσφέρει, παντός και πάντα, αυτόν καθαυτόν τόν τύπο του έργου τέχνης. Γιατί φαίνεται πώς κάθε μοντέλο σε μικρή κλίμακα έχει με άισθητική τάση — και από πού θ' άντλούσε αυτήν τή σταθερή ιδιότητά του έν έχι από τις ίδιες του τις διαστάσεις: 'Αντίστροφα, ή τεράστια πλειοψηφία τών έργων τέχνης άποτελείται από μοντέλα σε μικρή κλίμακα. Θα πίστευε κανείς ότι το χαρακτηριστικό αυτό άντανακρίνεται σε μιά προσπάθεια οδοντομίας σχετική με τὰ μέσα και τὰ υλικά και θα μπορούσε να επικαλεστεί προς έπίρριψη αυτής της έρμηνείας, έργα άναμείβωλα καλλιτεχνικά έν και μηχανικά. Έδώ, βέβαια, χρειάζεται να άπεκταθούμε σε διακρίσεις: οι τοιχογραφίες της Capella Sixtina παρά τις έπιβλητικές τους διαστάσεις άποτελούν ένα μοντέλο σε μικρή κλίμακα, αφού το θέμα πού εικονίζουν είναι ή συντέλεια τών αίωνων. Το ίδιο συμβαίνει και με τόν συμβολισμό τών ούρανών στα έκκλησιαστικά

μημια. 'Από την άλλη μεριά, θα μπορούσε ν' αναρωτηθεί κανείς αν το αισθητικό αποτέλεσμα, ως πώμα ενός βριππου αγάλματος μεγαλύτερου από το φυσικό μέγεθος, προέρχεται από το ότι μεγθύνει έναν άνθρωπο στις διαστάσεις ενός βράχου ή ότι ανάγει αυτό πού από μακριά φαίνεται ως βράχος στις διαστάσεις ενός ανθρώπου. Τέλος, ακόμη και το φυσικό μέγεθος προτιθέται το μοντέλο σε μικρή κλίμακα, αφού η γραφική ή πλαστική μεταφορά του συνεπάγεται πάντοτε την παραίτηση από ορισμένες διαστάσεις του αντικειμένου: τόν όγκο στη ζωγραφική· τὰ χρώματα, την όση ή ακόμη και τις όπτικές όντυπώσεις στη γλυπτική κι όπίσης, και στις δύο περιπτώσεις, τή χρονική διάσταση, αφού τó έργο παριστάνεται στη στιγμή α σύλληψής του.

- α) Τελικά, ποιά είναι ή αξία της σμίκρυνσης, είτε πρόκειται για σμίκρυνση κατά κλίμακα, είτε για σμίκρυνση πού όφρα ή τίς όθέτας; Φαίνεται πώς είναι αποτέλεσμα μιας, κατά κάποιον τρόπο, αντίστροφής της εξελικτικής διαδικασίας της γνώσης: για να γνωρίσουμε ως σύνολο τó πραγματικό ότι καίμενο έχουμε πάντα τήν τάση ν' αρχίζουμε από τά μέρη του. 'Υπερνοούμε τήν αντίσταση πού μάς προβάλλει διακρίνοντας το. 'Η όπο κλίμακα σμίκρυνσης άνατρέπει αυτή τήν κατάσταση: μικρότερο, τó αντικείμενο όλόκληρο παρουσιάζεται λιγότερο έπιρροβή καθώς είναι ποσοτικά μικρότερο μιας φαίνεται και ποσοτικά άπλοότερο. Για τήν άκρίβεια, αυτή ή ποσοτική μετάθεση ώζει και διαφοροποιεί τήν έξουσία μας πάνω σ' ένα όμάλογο τού πράγματος δι' αυτό τó πράγμα μπορεί κανείς νά τó πιάσει, νά τó ζυγίσει με τó χέρι, νά τó έκτυπήσει με μια μόνο ματιά. 'Η κόοια τού παιδιού όν είναι πιά έχθρός, αντίπαλος ή έστω σνομλητής μ' αυτήν και δι' αυτής τó πρόσωπο μεταβάλλεται σε όποκείμενο. Αντίθετα με ότι συμβαίνει όταν προσπαθούμε νά γνωρίσουμε ένα πράγμα ή ένα όν σε φυσικό μέγεθος, στό σέ μικρή κλίμακα μοντέλο ή γνώση τού όλου προηγείται της γνώσης τών μερών. 'Ακόμη κι αν πρόκειται για πλάνη, είναι μάς στή λογική της διαδικασίας νά δημιουργεί ή νά διατηρεί τήν πλάνη αυτή πού άναταίβει τή διάκριση και τις αισθήσεις με μίαν εύχαρίστηση πού, και σ' αυτή μόνο τή βάση, μπορεί ήδη νά όνειμαστεί αισθητική.

'Ός έδω όν άσχεληθήμας παρά με ζήτημα πού όφρα τήν κλίμακα, τά όποια, όπως είδαμε, συνεπάγονται μια διαλεκτική σχέση μεταξύ μεγέθους — δηλαδή ποσότητας — και ποιότητας. Αλλά τó σε μικρή κλίμακα μοντέλο έχει ένα όόση χαρακτηριστικό: είναι κατασκευασμένο, «σαν παιδί», και, τó κυριότερο, είναι υγειοποίητο. Όν αποτελεί έπομένως μίαν άπλή προβολή, ένα παιδικό όμάλογο τού αντικειμένου: πρσιπέ μια πραγματική έμπειρία επί τού αντικειμένου. Και, στό βαθμό πού τó μοντέλο είναι τεχνητό, καθίσταται δυνατόν νά καταλάβει κανείς πώς είναι φτιαγμένο, και αυτή ή σύλληψη τού τρόπου κατασκευής προσέδιδι μια παραπληρωματική διάσταση στό είναι τόν έπίσης — πράγμα πού είδαμε με όφρα τó μιστόρεμα άλλά

τὸ παράδειγμα τῆς ομακίρας τῶν ζωγράφων δείχνει ὅτι αὐτὸ ἰσχύει ἐξίσου καὶ γὰρ τὴν τέχνην — τὸ πρόβλημα ἐπιδέχεται πάντοτε περισσότερες ἀπὸ μιὰ λύσεις. Καθὼς ἡ ἐπιλογή μιᾶς λύσεως συνεπάγεται μιὰν τροποποίηση τοῦ ἀποτελέσματος στὸ ὅποιο θὰ εἶχε ἐξηγήσει μιὰ ἄλλη λύση, τελικὰ ἐκεῖνο ποὺ θυνάμει δίδεται εἶναι ὁ γενικὸς πίνακας αὐτῶν τῶν ἀντιματαθέσεων, συγχρόνως μὲ τὴν αἰδικήν λύση ποὺ προσφέρεται στὸ βλέμμα τοῦ θεατῆ, ὁ ὁποῖος μεταβάλλεται ἐπι — χωρὶς μὲν νὰ τὸ ξέροι — σὲ φορὰ. Μὲ μόνην τὴν θεώρησιν ὁ θεατῆς γίνεται κάτοχος καὶ ἄλλων δυνατῶν τροποσμιῶν τοῦ ἴδιου ἔργου τοῦ ὁποῖου αἰσθάνεται ἄριστα τὴν ἐκαστὸν τοῦ δημιουργοῦ, σὲ καλύτερα θέση ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν δημιουργὸν ὁ ὁποῖος ἐγκατέλειπε αὐτοὺς τοὺς ἄλλους τροποσμιῶν ἀποκλείοντάς τους ἀπὸ τῆς δημιουργίας των καὶ οἱ τροποσμοὶ αὐτοὶ ἀποτελοῦν ἰσάριθμους παραπληρωματικὰς προοπτικὰς, ἀνοιχτὲς στὸ ἐνεργοποιεζόμενον ἔργο. Μ' ἄλλα λόγια, ἡ ἐγγενὴς ἀρετὴ τοῦ σὲ μικρῇ κλίμακᾳ μοντέλου εἶναι ὅτι ἀντισταθμίζει τὴν παραίτησιν ἀπὸ τῆς αἰσθητῆς διαστάσεως μὲ τὴν πρόσκτησιν κατανοητῶν διαστάσεων.

Ἄς ἐπιστρέψουμε τώρα στὴν δαντελίαν τραχηλιά, στὸν πίνακα τοῦ Clouet. Ὅ,τι εἶπαμε παραπάνω ἰσχύει καὶ ἐδῶ γιὰτὶ γὰρ νὰ τὴν ἀναπαραστήσει ὑπὸ μορφήν προβολῆς σὲ ἓνα χωρὸν ἰδιότητων, τοῦ ὁποῖου οἱ αἰσθητῆς διαστάσεις εἶναι μικρότερες καὶ λιγότερες ἀπὸ ἃ,τι τοῦ ἀντικειμένου, χρειάζεται νὰ προχωρήσει μὲ τρόπο συμμετρικὸν καὶ ἀντίστροφο ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ Ὁ ἀσκολοβοῦς ἢ ἐπιστήμη, ἂν εἶχε τὴν πρόθεσιν, ὅπως εἶναι ἡ δουλειὰ τῆς, νὰ παραγάγει — καὶ ἔχει νὰ ἀναπαραγάγει — ἔχει μόνον μιὰ καινούρια πλέξη δαντελίας στὴ θέσιν μιᾶς ἤδη γνωστῆς πλέξης, ἀλλὰ ἐπίσης μιὰ ἄληθινήν στὴ θέσιν μιᾶς εἰδικῆς δαντελίας. Ἡ ἐπιστήμη θὰ εἶχε ἐργαστῆ βέβαια στὴν πραγματικὴ κλίμακᾳ, ἀλλὰ μέσῳ τῆς ἀνακάλυψης ἐνὸς ἐπαγγελίματος, ἐνῶ ἡ τέχνη ἐργάζεται σὲ συγκεκριμένη κλίμακᾳ μὲ σκοπὸν μὲν ἡμῶς πρὸς τὸ ἀντικείμενον εἰκόνα. Ὁ πρῶτος τρόπος ἀνήκει στὴν τάξιν τῆς μετανομίας: ἀντικαθιστᾷ ἓνα ὄν μὲ ἓνα ἄλλο ὄν, ἓνα ἀποτέλεσμα μὲ τὴν αἰτία του, ἐνῶ ὁ δεύτερος τρόπος ἀνήκει στὴν τάξιν τῆς μεταφοράς.

Συνεχίζουμε. Ἄν εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ σχέση προτεραιότητος μεταξὺ δεξιῆς καὶ ἐπισοδίου ἐκδηλώνεται κατὰ τρόπον συμμετρικὸν καὶ ἀντίστροφο στὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν μαθηματικὴν, εἶναι φανερὸν ὅτι καὶ ἀπὸ αὐτῆς τὴν ἀποψη ἢ τέχνην καταλαμβάνει μιὰν ἐπιθέμεσθιν θέσιν. Ἄκωμη καὶ ἂν ἡ ἀπεικόνισις μιᾶς δαντελίαν τραχηλιᾶς σὲ μικρῇ κλίμακᾳ συνεπάγεται, ὅπως ἀποδείξαμε, μιὰν ἐσωτερικὴν γνώσιν τῆς μορφολογίας τῆς καθὼς καὶ τῆς τεχνικῆς τῆς κατασκευῆς τῆς (ἐδῶ, ἂν ἐπρόκειτο γιὰ τὴν ἀναπαράστασιν ἀνθρώπων ἢ ζώων θὰ λέγαμε: τῆς ἀνατομίας τους καὶ τῆς σωματικῆς τους διάπλασης), ἡ ἀπεικόνισις αὐτῆς ὄν ἀνάγεται σ' ἓνα διάγραμμα ἢ σ' ἓναν τεχνολογικὸν πίνακα: ὁλοκληρώνει τὴν σύνθεσιν τῶν σύμφυτων ἰδιοτήτων καθὼς καὶ τῶν ἰδιοτήτων ποὺ ἀπορρίπτει ἀπὸ ἓνα χωρικὸν καὶ χρονικὸν περιβάλλον. Τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα

είναι ή δονταλένια τραχηλιά τέτοια όπως είναι απόλυτες, αλλά επίσης τέτοια που την ίδια στιγμή ή όψη της επηρεάζεται από την προσωπική μέση στην οποία παρουσιάζεται, προσωπική που αποκαλύπτει όρισμένα μέρη και συγκρίνεται. Άλλα των οποίων ή ύπαρξη εξαρτάται παρ' όλα αυτά να έπιδρα πάνω στα ύπολοιπα: με την αντίθεση άνέμεσα στο λευκό της χρώμα και στα χρώματα των άλλων κομμάτων της ένδυμασίας, την αντίστροφή του φόντουσένου λαιμού των οποίων περιβάλλει καθώς και την άνταύγια του όρουου μίας μέρας και μίας στιγμής. 'Η όψη της δονταλένιας τραχηλιάς επηρεάζεται επίσης από το γεγονός ότι σημαίνει κάτι, άνάλογα με τον άν χρησιμοποιεί ως φτηνό στολίδι ή άκρηβό κόσμημα, με το άν φοριέται καινούρια ή παλιά, φρεσκοσιδεριωμένη ή παλακωμένη, με το άν φοριέται από μίαν άπλή γυναίκα ή μιά βασιλίσα της οποίας ή φυσιογνωμία έπιβεβαιώνει, άναρσί, ή χαρακτηρίζει την θέση της, μέση σ' ένα περιβάλλον, σε μιά κοινωνία, μιά περιοχή του κόσμου, μιά περίοδο της ιστορίας... Πάντα στο μέση του δρόμου, άνέμεσα στο σχήμα και το άνέθετο, το ταλέντο του καλλιτέχνη έγκαιται στο να ένώνει μίαν έσωτερική και μίαν έξωτερική γνώση, ένα άν και ένα γίνεσθαι, στο να παράγει με το πινέλο του ένα άντικείμενο που άνν έφίσταται ως άντικείμενο, το οποίο όμως ο καλλιτέχνης ξέρει να δημιουργεί πάνω στο τελέρο του: σύνθεση απόλυτα ίσορροπημένη μίας ή περισσότερων τεχνητών και φυσικών δομών και ένός ή περισσότερων φυσικών και κοινωνικών έπισοδίων. 'Η άισθητική συγκίνηση προέρχεται από την ένωση αυτή που έθρύεται μέση σ' ένα δημιουργημένο από τον άνθρωπο πράγμα, έπομένως δύναται επίσης και από τον θεατή, ο οποίος άνακαλύπτει την πιθανότητά της στο έργο τέχνης, μεταξύ της τάξης της δομής και της τάξης του έπισοδίου.

'Η άνάλυση αυτή έπιδέχεται όρισμένες παρατηρήσεις. Κατά πρώτον, μίς έπιτρέπαι να κατανοήσουμε καλύτερα γιατί οι μέθοι μίς παρουσιάζονται συγγρόως ως συστήματα άρηρημένων σχέσεων και ως άντικείμενα άισθητικής θεώρησης: πράγματι, ή δημιουργική πράξη που γεννά το μέθο είναι συμμετρική και άντίστροφη προς την πράξη που βρίσκειται στην άρχή του έργου τέχνης. Στη δεύτερη αυτή περίπτωση ξεκινά κανείς από ένα σύνολο αποτελούμενο από ένα ή περισσότερα άντικείμενα και ένα ή περισσότερα έπισοδία στο οποίο ή άισθητική δημιουργία προσδίδει τον χαρακτήρα υιότητας αποκαλύπτοντας μιά κοινή δομή. 'Ο μέθος άνακαλύθει την ίδια διαδρομή αλλά κατά την άντίθετη φορά: χρησιμοποιεί μιά δομή για να παράγει ένα απόλυτο άντικείμενο που έμφανίζεται ως σύνολο έπισοδίων (τή στιγμή που κάθε μέθος διαγγέται μιά ιστορία). 'Η πορεία της τέχνης άρχίζει έπομένως από ένα σύνολο: (άντικείμενο-έπισοδίο) και προχωρεί προς την άσπαίεση της δομής των ο μέθος ξεκινά από μιά δομή, διά μέσου της οποίας έπιχειρεί την κατασκευή ένός συνόλου: (άντικείμενο-έπισοδίο).

*Αν αυτή ή πρώτη παρατήρηση μίς παρακινεί να γενικώσουμε την έρ-

μηρεία μας, ή δεύτερη μᾶς ὀδηγεῖ μᾶλλον νά τήν περιορίσουμε. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι κάθε ἔργο τέχνης συνίσταται σέ μιᾶ ὁλοκληρώσει τῆς δομῆς καί τοῦ ἐπεισοδίου; Φαίνεται πῶς κάτι τέτοιον δέν ἰσχύει γι' αὐτή τήν κορὴν τῶν Things ἀπό ξύλο κάρου, ή ὁποία χρησιμεύει στό νά χτυπεῖν καί νά σκοτώσουν τά φάρια καί τήν ὁποία κοιτάζει, τοποθετημένη σ' ἕνα ράφι τῆς βιβλιοθήκης μου, ἐνῶ γράφω αὐτές τίς γραμμές (Πίν. II). Ὁ καλλιτέχνης πού τήν σκόλισε δίνοντάς της τὸ σχῆμα ἐνός θαλάσσιου τέρατος, εὐχέθηκε νά μὴ ξεχωρίζῃ ὁ κορμὸς τοῦ ἐργαλείου ἀπὸ τὸν κορμὸ τοῦ ζώου, ή λαβὴ ἀπὸ τὴν οὐρά καί οἱ ἀντικειμενικὲς ἀναλογίες πού ἀποδίδονται σ' ἕνα μυθικὸν ἐν νά εἶναι τέτοιες, ὥστε τὸ ἀντικείμενο νά μπορεῖ νά εἶναι τὸ ἄγριο ζῶο πού σκοτώνει τὰ ἀδύναμα θύματά του καί συγχρόνως ἕνα ὄπλο φαρμάκου μὲ σωστὲς ἀναλογίες πού νά μπορεῖ ἕνας ἄνθρωπος νά τὸ χρηρίεται εὐκολά καί ἀποτελεσματικά. Ὅλα λοιπὸν σ' αὐτὸ τὸ ἐργαλεῖο, πού εἶναι ἐπίσης ἕνα θαυμάσιο ἔργο τέχνης, μοιάζουν ν' ἀνακρένονταί στή δομῆ: τόσο ὁ μυθικός συμβολισμὸς του ὅσο καί ἡ πρακτικὴ του λειτουργία. Γιὰ τὴν ἀκριβεία, τὸ ἀντικείμενο, ή λειτουργία καί τὸ σῆματό του, φαίνονται σὺν διπλωματικῶν τὸ ἕνα πάνω στό ἄλλο ἔτσι ὥστε νά σχηματίζουιν ἕνα σύστημα κλειστὸ ὅπου τὸ ἐπεισόδιο δέν ἔχει καμιά πιθανότητα εἰσόδου. Ἡ θέσι, ή ὄψη, ή ἐκφραση τοῦ τέρατος δέν ἐξαρτῶνται κατὰ τίποτα ἀπὸ τίς ἱστορικὲς συνθήκες μέσα στίς ὁποῖες ὁ καλλιτέχνης μπόρεσε νά τὸ ἀντιληφθεῖ μὲ ὑσάρια καί ὀστᾶ, νά τὸ ἑκτενεῖ ή νά συλλάβῃ τὴν ἰδέα του. Μᾶλλον θά ἔλεγε κανεὶς ὅτι τὸ ἀμετάβλητο εἶναι τοῦ ἔχει ὀριστικῶν σταθεροποιηθεῖ σέ ἕνα ἰσῶδες ὁλοκὸ τοῦ ὁποῖου τὰ λεπτότατα νερά ἐπιτρέπουιν τὴν ἀπόδοσι ζωῶν τῶν ὑψέων του καί μέσα σέ μιᾶ χρῆσι γιὰ τὴν ὁποία φαίνεται νά τὸ προορίζῃ ή ἐμπειρικὴ του μορφή. Ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ πού μάλας εἶπαμε γιὰ ἕνα συγκεκριμένον ἀντικείμενο ἰσχύουιν ἐξίσου καί γιὰ ἄλλα προϊόντα τῆς πρωτόγονης τέχνης: ἕνα ἀφρικανικὸ ζῶον, μιᾶ μελανησιακὴ μάσκα... Μήπως ὅμως πιστεύοντας ὅτι φτάσαμε ἔχι μόνον τίς βασικὲς ἰδιότητες τῆς τέχνης ἀλλὰ ἐπίσης καί τίς ἰδιότητες ἐκείνες διὰ τῶν ὁποῖων ἀποκαθίσταται ή κατανοητὴ τῆς σχέσι μὲ ἄλλας μορφές δημιουργίας, τελικὰ δέν ὄρισαμε παρὰ μιᾶ ἱστορικὴ καί τοπικὴ μορφή τῆς αἰσθητικῆς δημιουργίας;

Γιὰ νά ὑπερβῶμε τὴ δυσκολία αὐτή ἀρκεῖ, πιστεύουμε, νά θεωροῦμε τὴν ἀρμυρία μας. Αὐτὸ πού, προκειμένου γιὰ ἕνα πίνακα τοῦ Clouet, ὄρισαμε προσωρινὰ ὡς ἕνα ἐπεισόδιο ή ἕνα σύνολο ἐπεισοδίων μᾶς παρουσιάζεται τώρα κάτω ἀπὸ ἕνα γενικότερο πρίσμα: τὸ ἐπεισόδιο δέν εἶναι παρὰ ἕνας τρόπος τοῦ ἐνδεχόμενου τοῦ ὁποῖου ή (θεωρούμενη ἀναγκασία) ὁλοκληρώσει σέ μιᾶ δομῆ γονὰ τὴν αἰσθητικὴ συγκίνηση καὶ αὐτὸ ἀνεξάρτητα γιὰ ποῖον τύπο τέχνης πρόκειται. Ἀνάλογα μὲ τὸ σῶλ, τὸν τόπο καί τὴν ἐποχή τὸ ἐνδεχόμενον αὐτὸ ἐκδηλώνεται μὲ τρεῖς διαφορετικὲς ὄψεις ή σέ τρεῖς διαφορετικὲς στιγμὲς τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας (πού μποροῦν ἄλλωστε νά

συσσωρεύονται): τοποθετείται στο επίπεδο της ελευθερίας, της έκτεσης ή του περιορισμού. Μόνο στην πρώτη περίπτωση το ένδεχομένο παίρνει τη μορφή του επεισοδίου, πρόκειται δηλαδή για ένα ένδεχομένο εξωτερικό και προγενέστερο ως προς τη δημιουργική πράξη. Ο καλλιτέχνης το συλλαμβάνει απόψε: μια στάση, μια έκφραση, ένας φωτισμός, μια κατάσταση που ο καλλιτέχνης πιάει την αισθητή και κατανοητή σχέση προς τη δομή του αντικείμενου που οι τροπισμοί αυτοί διαφοροποιούν και το ενσωματώνει στο έργο του. Μπορεί ωστόσο, το ένδεχομένο να παρουσιαστεί ως άνηκον στην εσωτερική τάξη κατά τη διάρκεια της έκτασης, να παρουσιαστεί δηλαδή στο μέγεθος ή το σχήμα του ξύλου που έχει στη διάθεσή του ο γλύπτης, στην διαθέσιμη των υλών, την ποιότητα των υφών, την ατέλεια των σύμφωνων που μεταχειρίζεται, στην αντίσταση που προβάλλει το υλικό ή το σχέδιο, στο φαινόμενα, στα άπρόοπτα συμβάντα που μπορεί να τύχουν στη διάρκεια της δουλειάς. Τέλος, το ένδεχομένο μπορεί να είναι εξωτερικό, όπως στην πρώτη περίπτωση, αλλά μεταγενέστερο (κι όχι πια προγενέστερο) ως προς τη δημιουργική πράξη, πράγμα που συμβαίνει κάθε φορά που το έργο προορίζεται για μια εκ των προτέρων ορισμένη χρήση, αφού ο καλλιτέχνης θα εκπονήσει το έργο του σε συνάρτηση με τους τροπισμούς και τις δυναμίες φόρτισης της μαλλοντικής του χρήσης (τοποθετούμενος επομένως, συνειδητά ή ασυνείδητα, στη θέση του μαλλοντικού του χρήστη).

Συνεπώς, ανάλογα με την περίπτωση, η πορεία της καλλιτεχνικής δημιουργίας θα συνίσταται — πάντα μέσα στο αμετάβλητο πλαίσιο μιας αντιμετώπισης της δομής και του επεισοδίου — στην αναζήτηση ενός διαλόγου, είτε με το μοντέλο, είτε με την ύλη, είτε με τον χρήστη, ανάλογα με το τίνας το μήνυμα έχει πρώτα στο νου του ο καλλιτέχνης πάνω στη δουλειά. Σε γενικές γραμμές, κάθε ένδεχομένο αντιστοιχεί σ' έναν εύκολα διακρινόμενο τύπο τέχνης: το πρώτο, στις πλαστικές τέχνες της Δύσης· το δεύτερο, στις λεγόμενες πρωτόγονες ή αρχαϊκές τέχνες· το τρίτο, στις εφαρμοσμένες τέχνες. Βέβαια, αν πάρουμε τις αντιστοιχίες αυτές κατά γράμμα κινδυνεύουμε να υπερπλουσιλεύσουμε τα πράγματα. Κάθε μορφή τέχνης εμπεριέχει και τις τρεις όψεις και διακρίνεται από τις άλλες μόνο χάρη στη σχετική δεσολογία. Είναι απόλυτως σίγουρο, λόγω χάρη, ότι και ο πιο ακαδημαϊκός ζωγράφος προσκρούει σε προβλήματα έκτασης και ότι όλες οι λεγόμενες πρωτόγονες τέχνες έχουν διπλά τον χαρακτήρα του εφαρμοσμένου: πρώτα γιατί πολλά από τα προϊόντα τους είναι τεχνικά αντικείμενα και ύστερα γιατί κι αυτές άκοιμα οι δημιουργίες τους, που φαίνονται άσχετες από πρακτικούς υπολογισμούς, έχουν κάποιον συγκεκριμένο προορισμό. Είναι γνωστό τέλος ότι, άκοιμα και σε μας, τα σκεύη προσφέρονται σε μίαν ανδοστική αισθητική θεώρηση.

Με τις παραπάνω επιφυλάξεις, μπορεί κανείς εύκολα να πιστοποιήσει

ότι οι τρεις όψεις είναι λειτουργικά συνδεδεμένες μεταξύ τους και ότι η ύπερ-
 ροχή της μιας περιορίζει ή καταργεί τον χώρο των άλλων. Η λεγόμενη ακα-
 δηματική ζωγραφική είναι, ή νοείται ότι είναι, απαλλαγμένη από τὰ προ-
 βλήματα τόσο της έκτεσης όσο και του περιορισμού. Μαρτυρεί, σὲ καλό-
 ταρα δείγματά της, ότι είναι απόλυτα κυρίαρχη τῶν τεχνικῶν δυσκολιών (οἱ
 ὅποιες ἄλλωστε θὰ μπορούσαν νὰ θεωρηθῶν ὡς ζεπαράστρακον ὀριστικὰ ἀπὸ
 τὴν ἐποχὴ τοῦ Van der Weyden, ματὰ τὸν ὅποιο τὰ προβλήματα τῶν ζω-
 γράφων δὲν εἶναι παρά πικρόδοξα). Θεωρητικὰ, ὑποτίθεται ὅτι ὁ ζωγράφος
 μὲ τὸ ταῦρο, τὰ χρώματα καὶ τὰ πινάκια του, μπορεί νὰ κάνει ἕ,τι ἀκριβῶς
 τοῦ ἄρετου. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μερὶς ὁ ζωγράφος τείνει νὰ δημιουργήσῃ μὲ τὸ
 ἔργο του ἕνα ἀντικείμενο ἀνεξάρτητο ἀπὸ κάθε ἐνδεχόμενον καὶ πὸ ἡ ἀξία
 του ἔγκειται μόνο στὸν ἑαυτὸ του· αὐτὸ ἄλλωστε συνεπάγεται καὶ ἡ φόρμουλα
 πίνακας τοῦ ἀκαθάρτου. Ἀπαλευθερωμένη ἀπὸ τὸ ἐνδεχόμενον καὶ ὡς πρὸς
 τὴν ἐκτέλεση καὶ ὡς πρὸς τὸν περιορισμὸν ἡ ἀκαδηματικὴ ζωγραφικὴ μπορεί
 νὰ τὸ μεταθέσῃ ἀποκλειστικὰ στὴν ἀφορμὴ καὶ — ἂν ἡ ἐμπειρία μας εἶναι
 σωστὴ — δὲν μπορεί νὰ κάνει κι ἄλλῶς. Ὅριζεται ἰσομένως ὡς ζωγραφικὴ
 de genre ὑπὸ τὸν ὅρο νὰ θεωρηθῆι σὲ ἀριστὰ μεγάλο βαθμὸ τὸ νόημα
 αὐτῆς τῆς ἐκφρασης. Γιατὶ μέσα στὴν πολὺ γενικὴ προσωπικὴ ἔπου τοποθε-
 τοῦμαστε ἐδῶ, ἡ προσπάθεια τοῦ προσωπογράφου — ἀκόμη καὶ τοῦ Respi-
 brandt — νὰ αἰχμαλωτίσῃ στὸ ταῦρο του τὴν πὸ ἀποκαλυπτικὴ ἐκφραση
 καὶ τίς πὸ μίχως σέψεις τοῦ μοντέλου του ἀνήκει στὸ ἴδιον εἶδος μὲ τὴν
 προσπάθειαν ἐνὸς Detaille τοῦ ὁποίου οἱ συνθέσεις σέβονται τὴν ὄρα καὶ τὴν
 τάξιν τῆς μάχης, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴ διάταξιν τῶν κομματιῶν ἀπὸ τὰ ὅποια
 ἀναγνωρίζονται οἱ στωλεὶ τοῦ κάθε ὄπλου. Μὲ μὴ θέση ἀσέβειας, θὰ θελε
 κανεὶς ὅτι, καὶ στὴ μίκα καὶ στὴν ἄλλη περίπτωσιν, κὴ ἀφορμὴ κάνει τὸν κλέ-
 φτην. Ὑπὸ ἐφαρμοσμένης τέχνης, οἱ ἀντίστοιχες ἀναλογίαι τῶν τριῶν ὀψεων
ἀντιστρέφονται· οἱ τέχναι κῦτες παραχωροῦν τὴν ὑπεροχὴν στὸν περιορισμὸν
καὶ τὴν ἐκτέλεση, τῶν ὁποίων τὰ ἐνδεχόμενα ἰσορροποῦνται κατὰ προσέγ-
γισιν στὰ δείγματα πὸ κρίνομε ὡς ἀκαθάρταρα, ἀποκλείοντες συγγρό-
μως τὴν ἀφορμὴν, ὅπως τὸ βλέπει κανεὶς στὴν περίπτωσιν μίκα κόπιας, ἐνὸς
κόπλου, ἐνὸς καλαθοῦ ἢ ἐνὸς ὕψους πὸ μίκα φαίνονται τέλεια ὅταν
ἡ πρακτικὴ τους ἀξία ἀποδεικνύεται ἀχρονικὴ, ὅταν δηλαδὴ μπορούν ν' ἀντα-
ποκριθῶν ἀπολύτως στὴ λειτουργία τους, γὰ ἀνθρώπους διαφορετικούς κατὰ
ἐποχὰς καὶ πολιτισμούς. Ἄν οἱ δυσκολίαι τῆς ἐκτέλεσης ἐξουδετερωθῶν ἀπο-
λύτως (ὅπως συμβαίνει στὴν περίπτωσιν πὸ ἡ ἐκτέλεση ἀνατίθεται στὶς μη-
χανές), ὁ περιορισμὸς μπορεί νὰ γίνῃται ὡς καὶ πὸ ἀκριβῆς καὶ ἐξουδεκε-
μένος καὶ ἡ ἐφαρμοσμένη τέχνη μετατρέπεται σὲ βιομηχανικὴ — τὴν ὀνομά-
ζουμε χωριστικὴ ἢ ρουστὶκ στὴν ἀντίθετη περίπτωσιν. Ἡ πρωτόγονη τέχνη,
τέλος, τοποθετεῖται στὸ διχαστικὸ ἀντίθετο σημεῖο τῆς λόγιας ἢ ἀκαδηματι-
κῆς τέχνης: ἡ τελευταία αὐτὴ ἐσωτερικεύει τὴν ἐκτέλεση (ἐπὶ τῆς ὁποίας

κυριαρχεί ή νομίζει ότι κυριαρχεί) και τον προορισμό (άφου τὸ εἶς τέχνη γιὰ τὴν τέχνη εἶναι γι' αὐτὴν αὐτοσκοπός). Ἀντίθετα, ἀναγκάζεται νὰ ἐξωτερικεύει τὴν ἀφορμὴν (τὴν ὁποία ζητᾷ ἀπὸ τὸ μοντέλο νὰ τῆς προσφέρει): ἔτσι ἡ ἀφορμὴ καθίσταται μέρος τοῦ σημαίνοντος. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ πρωτόγονη τέχνη ἐσωτερικεύει τὴν ἀφορμὴν (άφου τὰ ὑπερρυσικά ὄντα ποὺ ἀρέσκονται ν' ἀνεπαριστῶ ἔχουν μὲ πραγματικότητα ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴς περιστάσεις καὶ ἄχρονη) καὶ ἐξωτερικεύει τὴν ἐκτέλεση καὶ τὸν προορισμὸν ποὺ καθίστανται ἔτσι μέρος τοῦ σημαίνοντος.

Ἐναξίως, ἔτσι, σ' ἕνα ἄλλο πεδίο, αὐτὸν τὸν διάλογο μὲ τὸ ὕλικὸ καὶ τὰ μέσα ἐκτέλεσης, μὲ τὸν ὁποῖο ὄρισαν τὴ μαστορικὴ. Γιὰ τὴ φιλοσοφία τῆς τέχνης, τὸ βασικὸ πρόβλημα εἶναι τὸ ἐν ὃ καλλιτέχνης τοὺς ἀναγνωρίζει ἢ ἔχει τὴν ἰδιότητα τοῦ συνομιλητῆ. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἰδιότητα αὐτὴ πάντοτε τοὺς ἀναγνωρίζεται, ἀλλὰ σὲ εὐχάριστο ὅσον ἀφορᾷ τὴν πολὺ ἀκαδημαϊκὴ τέχνη καὶ σὲ μέγιστο ὅσον ἀφορᾷ τὴν brute ἢ naïf, ἢ ὁποία συνορεύει μὲ τὴ μαστορικὴ, καὶ στὶς δύο περιπτώσεις εἰς βάρος τῆς δομῆς. Παρ' ὅσα αὐτά, καμία μορφή τέχνης δὲν θὰ ἔφερε ἐπέξια αὐτὸ τὸ ὄνομα ἐν ἄρην νὰ καταληφθῆ ἔξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ ἔνδεχόμενον, εἴτε πρόκειται γιὰ τὴν ἔνδεχόμενη ἀφορμὴν εἴτε γιὰ τὸν ἔνδεχόμενον προορισμὸν: γιὰ τὸ ἔργο τέχνης θὰ μετέπειπε τότε στὴν τάξη τῆς θεοσκευτικῆς εἰκόνας (παραπληρωματικῆς ὡς πρὸς τὸ μοντέλο) ἢ τοῦ ἐργαλείου (συμπληρωματικῆς ὡς πρὸς τὴν καταργασμένη ὄλη). Ἀκόμα καὶ ἡ πύ ἀκαδημαϊκὴ τέχνη, ἐν μὲς συγκινεῖ, δὲν τὸ πετυχαίνει παρὰ μονάχα ὑπὸ τὸν ὄρο ὅτι σταματᾷ ἐγκαίρως τὴν σπατάλη τοῦ ἔνδεχόμενου πρὸς ἔρολος τοῦ προσχήματος καὶ ὅτι τὴν ἐνοματώνει σὲ ἔργο, προσδίδοντάς του τὸ κύρος ἐνὸς ἀπολύτου ἀντικειμένου. Ἄν οἱ ἀρχαῖαι τέχνες, οἱ πρωτόγονες τέχνες καθὼς καὶ οἱ ἀπρόσιτες περιόδους τῶν ἀκαδημαϊκῶν τεχνῶν εἶναι οἱ μόνες ποὺ δὲν γερνοῦν ποτέ, αὐτὸ τὸ γινώσκον σὲ ἔτι ἀπείραστον τὸ τυχαῖο περιστατικὸ στὴν ὑπερσία τῆς ἐκτέλεσης καὶ ἐνομασίας τῆς καλῆς τῆν ὁποία ἐπιζητοῦν νὰ ὀλοκληρώσων, τοῦ ἀκατέργαστου δεδομένου ὡς ἐμπειρικῆς ὄλης κάποιας σημασίας*.

Πρέπει, τέλος, νὰ προσθέσωμε ὅτι ἡ ἰσορροπία ἀνάμεσα στὴ δομὴ καὶ σὲ ἐπιστάδιο, στὴν ἀναγκαιότητα καὶ τὸ ἔνδεχόμενον, στὴν ἐσωτερικότητα καὶ τὴν ἐξωτερικότητα εἶναι μὲ ἰσορροπία ἀσταθῆς, ποὺ ἀπειλεῖται συνεχῶς ἀπὸ τὴς ἐλλείψεις ποὺ ἀσκειῖνται πρὸς τὴ μὲν ἢ τὴν ἄλλη κατεύθυνση, ἀνάλογα μὲ τὴς διακυμάνσεις τῆς μόδας, τοῦ στίλλ καὶ τῶν γενικῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀπόψη ὁ ἱμπερσοπισμὸς καὶ ὁ κυβισμὸς δὲν παρουσιάζονται τόσο ὡς δύο διαδοχικὰ στάδια τῆς ἐξέλιξης τῆς ζωγραφικῆς ὅσο ὡς δύο συνένωτες προσπάθειες, ἔστω κι ἐν δὲν γεννήθησαν τὴν ἴδια στιγμῆ, ποὺ ἐνεργῶν συνομοτικῶς γιὰ νὰ παρατείνων, μὲ συμπληρωματικὰς παραμορφώσεις, ἕνα τρόπο ἔκφρασης τοῦ ὁποῖου ἡ ἴδια ἢ ὑπαρξὴ (πράγμα ποὺ σὴ

μετα το καταλαβαίνουμε καλύτερα) απαλούνταν σοβαρά. Ἡ περιοδική μόδα τῶν κολλᾶς (collages) ποῦ γεννήθηκε τῆ στιγμῆ ποῦ ἐσβησε ἡ βιοτεχνία, δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς, παρὰ μιὰ μετατόπιση τοῦ μα-
στορέματος στὸ πεδίο τῆς θεωρητικῆς ἐνατένισης. Τέλος ἡ ἐμφραση στὴν ἀποψὲ ἐκείνη ὅπου κυριαρχεῖ τὸ ἐπεισόδιο μορεῖ ἐπίσης ν' ἀναλυθεῖ ἀνά-
λογα μὲ τὴν στιγμῆ, ὑπεργραμμίζοντας ἰσχυρὰ εἰς βάρος τῆς δομῆς (ἰδὼ
ὑπονοεῖται: τῆς δομῆς τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου, γιατί δὲν ἀποκλείεται ἡ δομικὴ
ἀποψὲ ν' ἀνασυντεθεῖ ἀλλοῦ, σ' ἓνα καινούριο ἐπίπεδο) ἄλλοτε τὴν κοινωνικὴ
ἐπιχειρήματα (ὅπως συνέβη στὸ τέλος τοῦ 18 αἰ. μὲ τὸν Greuze ἢ ὅπως
συμβαίνει μὲ τὸν σοσιαλιστικὸ ρεαλισμὸ), ἄλλοτε τὴ φυσικὴ ἐπιχειρήματα
ἢ καὶ τὴν μετεωρολογικὴ (στὸν ἡμπερσιονισμὸ).

Ἄν στὸ ἐπίπεδο τῆς θεωρίας ἡ μυθικὴ σκέψις ἔχει ὁρισμένες ἀναλογίας
μὲ τὴ μαθηματικὴ στὸ πρακτικὸ ἐπίπεδο, καὶ ἂν ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία
τοποθετεῖται σὲ ἴση ἀπόσταση ἀνάμεσα στὶς δύο αὐτὲς μορφῆς δραστηριό-
τητας καὶ τὴν ἐπιστήμη, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο τὸ παιχνίδι καὶ ἡ τελετουργία
ἔχουν μεταξὺ τους ἀνάλογες ἰδιότητες.

Κάθε παιχνίδι ὀρίζεται ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν κανόνων τοῦ ποῦ ἐπιτρέπουν
ἓναν πρακτικὸ ἀπειρο ἀριθμὸ παρτίδων· ἀλλὰ ἡ τελετουργία ποῦ ὑπαίξεται
ἐπίσης, μιμᾶται μᾶλλον μὲ μιὰ προνομιούχο παρτίδα, ποῦ ἐπιλέχθηκε μεταξὺ
ἄλλων τῶν πιθανῶν, γιατί μόνο αὐτὴ καταλήγει σ' ἓναν ὁρισμένον τύπον ἰσορ-
ροπίας ἀνάμεσα στὰ δύο στρατόπεδα. Ἡ μετάθεση αὐτὴ πιστοποιεῖται εὐ-
κολὰ στὴν περίπτωση τῶν Gahuku-Gama τῆς Νέας Γουινίας, ποῦ ἔμαθαν
νὰ παίζουν ποδόσφαιρο ἀλλὰ παίζουν, πολλές μέρες συνέχεια, τέσσα παιχνίδια,
ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ νὰ ἐξισορροπήσουν ἀπολύτως οἱ χαμένες καὶ οἱ κερ-
διζόμενες παρτίδες κάθε ἀμάδας (Read, σ. 429), πράγμα ποῦ σημαίνει ὅτι τὸ
παιχνίδι παίρνεται γιὰ τελετουργία.

Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πῆ τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὰ παιχνίδια ποῦ παίζονταν
ἀπὸ τοὺς Ἰνδιάνους Fox κατὰ τὴν ἱεροτελεστία τῆς υἰοθεσίας, σκοπὸς τῆς
ὁποίας ἦταν ν' ἀντικαταστήσει ἓνα νεκρὸ συγγενὴ μὲ ἓναν ζωντανό, ἐπιτρέ-
ποντας ἔτσι τὴν ὁριστικὴ ἀναχώρηση τῆς ψυχῆς τοῦ νεκροῦ. Οἱ νεκρικὲς τε-
λετουργίες τῶν Fox φαίνονται πράγματι ἡμπερσιονισμένες ἀπὸ τὸ μείζον πρό-
βλημα τοῦ πῶς θ' ἀπαλλαγθοῦν ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ πῶς θὰ τοὺς ἐμποθί-
σουν νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς ζωντανούς, γιὰ τὴν πίκρα καὶ τὸ παράπονο ποῦ
ἔχουν γιατί δὲν βρίσκονται πιά ἀνάμεσά τους. Ἡ φιλοσοφία τῶν Θαγανῶν
παίρνει λοιπὸν σφοδρῶς τὸ μέρος τῶν ζωντανῶν: «ὁ θάνατος εἶναι σκληρὸς,
ἀλλὰ ἡ θλίψη εἶναι σκληρότερη».

Ἡ ἀρχὴ τοῦ θανάτου ἀνάγεται στὸν ἀρχαισμὸ, ἀπὸ τίς ὑπερφυσικὲς

δυνάμεις, τοῦ καλύτερου ἀπὸ τοὺς δύο μυθικούς ἀδελφούς ποὺ παίζουν τὸ ρόλο τῶν ἡρώων ποὺ φέρνουν τὸν πολιτισμὸ σ' ὧσους τοὺς Algonkin. Ὁ θάνατος ἑμῶς αὐτὸς δὲν ἦταν ὀριστικός πρὶν ὁ μεγαλύτερος ἀδελφὸς ἀποκρούσει, παρὰ τὴν λύπη του, τὴν παράκληση τοῦ φαντάσματος ποὺ ἤθελε νὰ ξαναπάρει τὴ θέση τοῦ ἀνέμου στὸς ζωντανούς. Ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμα αὐτό, οἱ ἄνθρωποι δὲν πρέπει νὰ υποχωροῦν στὶς παρακλήσεις τῶν νεκρῶν: οἱ ζωντανοὶ πρέπει νὰ δώσουν στὸς νεκροὺς νὰ καταλάβουν ὅτι δὲν ἔχασαν τίποτα πεθαίνοντας, γιατί θὰ λαβαίνουν κανονικὰ τίς προσφορὰς καπνοῦ καὶ τροφῆς ἀντίστοιχα, ἐπειὸν ποὺ περιμένει κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι, σὲ ἀντιστάθμισμα τοῦ θανάτου, τοῦ ὁποίου τὴν πραγματικότητά ἀπενθμιζοῦν στὸς ζωντανούς, καὶ τῆς λύπης ποὺ ἴσως τοὺς προκαλεῖ, νὰ τοὺς ἐξασφαλίζουν μακροζωία, ρούχα καὶ τροφὴ: «Τελικὰ, οἱ νεκροὶ εἶναι αὐτοὶ ποὺ φέρνουν τὴν ἀρθροῦσα σχολιάζει ὁ Θάγατης πληροφοριοδότης, γι' αὐτὸ κι αὐτοὶ (οἱ Ἰνδιάνοι) πρέπει νὰ τοὺς καλοπιάσουν («soax them») (Michelson I, σ. 369, 407).

Οἱ τελετουργίες τῆς υἰοθεσίας ποὺ εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ νὰ πείσουν τὴν ψυχὴ τοῦ νεκροῦ νὰ μεταβεῖ ὀριστικὰ στὸ ὑπερέργον ὅπου θὰ ἀναλάβει τὸ ρόλο τοῦ προστατευτικοῦ πνεύματος, συνοδεύονται κανονικὰ ἀπὸ ἀθλητικὰ ἀγωνίσματα, ἀπὸ παιχνίδια ἐπιδειξίτικας ἢ τυχερὰ παιχνίδια ἀνέμου σὲ στρατοπέδα ποὺ συγκροτοῦνται σήμερινα μὲ μὴ διάφραση *ad hoc* εἰς δύο μέρη: Tokan ἀπὸ τῆ μὴ μεριά καὶ Kisko ἀπὸ τὴν ἄλλη. λέγεται δὲ ρητὰ καὶ ἐπιναυληματικὰ ὅτι τὸ παιχνίδι παίζεται ἀνέμου στὸς ζωντανούς καὶ τοὺς νεκροὺς σὰν οἱ ζωντανοὶ νὰ ἤθελαν, πρὶν ἀπαλλαγοῦν ὀριστικὰ ἀπὸ τὸ νεκρὸ, νὰ τοὺς προσφέρουν τὴν παρηγορὰ μὴς τελευταίας παρτίδας. Ἀλλὰ ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀρχικὴ ἀσυμμετρία μεταξὺ τῶν δύο στρατοπέδων προκύπτει αὐτομάτως ὅτι ἡ ἐξίσωσις εἶναι προκαθορισμένη:

«Νὰ τί συμβαίνει ὅταν παίζουν μπάλα: ἂν ὁ ἄντρας (ὁ νεκρὸς) πρὸς τιμὴ τοῦ ὁποίου γίνεται ἡ τελετουργία τῆς υἰοθεσίας ἦταν ἕνας Tokan, οἱ Tokan κερδίζουν τὴν παρτίδα· οἱ Kisko δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κερδίσουν. Καὶ ἂν ἡ γιορτὴ γίνεται γιὰ μὴ γυναῖκα Kisko, κερδίζουν οἱ Kisko καὶ τὴ φορὰ αὐτὴ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κερδίσουν οἱ Tokan» (Michelson I, σ. 385).

Τελικὰ, ποῖα εἶναι ἡ ἀλήθεια; Στὸ μεγάλο βιολογικὸ καὶ κοινωνικὸ παιχνίδι ποὺ κίονα διεξάγεται ἀνέμου στὸς ζωντανούς καὶ τοὺς νεκροὺς εἶναι φανερὸ πὼς μόνον νικητὲς εἶναι οἱ πρῶτοι. Ἀλλὰ — πράγμα ποὺ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ ἐλλοκληρὴ τὴ βορειο-αμερικανικὴ μυθολογία — κατὰ ἕναν συμβολικὸ τρόπο (τὸν ὁποῖο ἀναρθμητὰ μῦθοι ἀπαικονίζουν ὡς πραγματικὸ) νικᾷ στὸ παιχνίδι σημαίνει ἀσκοτόναι τὸν ἀντίπαλό μου. Μὲ τὸ νὰ προδικάζεται πάντοτε ὁ θρίαμβος τοῦ στρατοπέδου τῶν νεκρῶν, τοὺς δίνεται ἡ ψευδαίσθησις ὅτι αὐτοὶ εἶναι οἱ πραγματικοὶ ζωντανοὶ καὶ ὅτι οἱ ἀντίπαλοί

τους είναι νεκροί έφ' όσον τους σκοτώνουν. Προσπειρόμενοι ότι παίζουν με τους νεκρούς, τους έμπαίζουν και τους δένουν. Ή τυπική δομή αυτός που έκ πρώτης όψεως θά φαινόταν ως άβλητοκό αγώνισμα είναι καθ' όλα όμοια με τη δομή μιας καθαρής τελετουργίας όπως το Mitawit ή Midewinin των Ίνδιαν Αιγονκίσις πληθυσμών, όπου οι νεκροί σκοτώνονται συμβολικά από τους νεκρούς, το ρόλο των όποιων παίζουν οι μνημένοι για ν' άποκτήσουν ένα συμπλήρωμα πραγματικής ζωής δια του αντίτιμου ενός πλαστού θανάτου. Και στις δύο περιπτώσεις σφρατρίζονται το θάνατο αλλά μόνο για να τον έξαπτήσουν.

Τό παιχνίδι παρουσιάζεται λοιπόν ως διαζευκτικό: καταλήγει στη δημιουργία ενός διαφοροποιητικού διαστήματος ανάμεσα σε άτομικούς παίχτες ή στρατόπεδα που στην άρχή δεν θά υπήρχε κανένας λόγος να θεωρηθούν άνισοι. Παρ' όλα αυτά, στο τέλος της παρτίδας θά χωριστούν σε χαμένους και κερδισμένους. Κατά τρόπο συμμετρικό και αντίστροφο, τό τυπικό είναι συνδετικό γιατί καθιερώνει μιάν ένωση (μιά μετάληψη θά μπορούσε να παί κανείς) ή, εν πάση περιπτώσει, μιá οργανική σχέση ανάμεσα σε δύο ομάδες (που συγχέονται, σε τελευταία ανάλυση, ή μία με τό πρόσωπο του Ιερούργου και ή άλλη με τό σύνολο των πιστών) και οι όποιες ήταν στην άρχή χωρισμένες. Στην περίπτωση του παιχνιδιού ή συμμετρία είναι λοιπόν προκαθορισμένη και σχετίζεται, μάλιστα, με τη δομή γιατί προκύπτει από τό άρχικό αξίωμα ότι οι Ίσοι κανόνες ισχύουν και για τό δύο στρατόπεδα. Όσο για την άσυμμετρία, αυτή αντίθετα είναι παράγωγη: άπορρέει άναπόφευκτα από τό ένδεχόμενο των έπεισοδίων, αδιάφορο άν αυτά σχετίζονται με την πρόθεση, την τύχη ή τό ταλέντο. Στην περίπτωση του τυπικού συμβαίνει τό αντίστροφο: ή άσυμμετρία μεταξύ κοσμικού και Ιερού, πιστών και Ιερούργου, νεκρών και ζωντανών, μνημένων και άμνήτων είναι προσχεδιασμένη και αποτελεί αξιωματική προϋπόθεση, τό δέ σπαιχνίδιο συνίσταται στο να περάσουν όλοι οι μετέχοντες στο μέρος των νικητών, μέσα έπεισοδίων των όποιων ή φύση και ή διάταξη έχουν πραγματικά δομικό χαρακτήρα. Σάν την έπιστήμη (κι εδώ επίσης, είτε στο πρακτικό είτε στο θεωρητικό επίπεδο) τό παιχνίδι παράγει έπεισόδια ζωνώνοντας από μιá δομή: έτσι καταλαμβάνει λοιπόν κανείς γιατί τό άνταγωνιστικό παιχνίδι εϋδοκίμοϋν στις βιομηχανικές μας κοινωνίες: ενώ οι τελετουργίες και οι μύθοι, ακολουθώντας τη μέθοδο της μαστορευκής (τήν όποια οι βιομηχανικές αυτές κοινωνίες δεν την άνέχονται πιά παρά ως χόμπυ ή μέσο για να περνάει ή ώρα) άποσυνθέτουν και άνασυνθέτουν σύνολα έπεισοδίων (στο ψυχικό, κοινωνικο-ιστορικό ή τεχνικό επίπεδο) και τό χρησιμοποιούν ως άκατάλυτα μέρη εν όψει δομικών διατάξεων που έπέρχουν έναλλάξ τη θέση μέσων και σκοπών.